

ODZIENAS MUIŽA ARHĪVU DOKUMENTOS UN LITERATŪRĀ

Gunta Minde,

Latvijas Valsts vēstures arhīva daļas vadītāja

Atslēgas vārdi: *senākie avoti par Odzienu, muižas īpašnieki, ēku komplekss, pils, būvmeistari, 1905. gada un Pirmā pasaules kara postījumi, 20. gs. 20. gadu agrārreformas sekas*

Šodien Pļaviņu novada Vietalvas pagastā esošais Odzienes (Odensee) muižas komplekss laika gaitā ir vairākas reizes mainījis administratīvi teritoriālo piederību. Latvijas pirmās brīvvalsts laikā tas atradās Madonas apriņķa Odzienes pagastā, nereti dēvētā arī par Vietalvas–Odzienes pagastu. Krievijas impērijas laikā Odziena atradās Cēsu apriņķa Kalsnavas draudzes teritorijā. Atskatoties vēl tālāk pagātnē, pēc vācu krustnešu iebrukuma Kokneses pilsnovads, kurā izveidojās Odzienes muiža, vairāku gadsimtu garumā ietilpa Rīgas arhibīskapa zemes valdījumos.

Nereti šī pētījuma objekts un apmēram 5 km no tā esošais Odzes ezers līdzīgo nosaukumu dēļ tiek jaukts ar netālā Ļaudonas pagasta apdzīvoto vietu un muižu ar tādu pašu latvisko nosaukumu Odziena (Odsen) un Odzienes ezeru.

Arheoloģiskais materiāls liecina, ka Odzienes un Vietalvas novads bijis apdzīvots jau senatnē. Odzienes apkārtnē konstatēti vidējā dzelzs laikmeta apbedījumi un tā paša perioda savrupatradumi.¹ 1843. gadā, apstrādājot Odzienes muižas laukus, atrada pakavsaktu, spirālgredzenus un citas rotaslietas, bet 1889. gadā, muižas teritorijā rokot pamatus, atraka skeletkapus, kuros konstatēja arī apbedījumu inventāru un ieročus.²

Nostāsti vēsta, ka pagasta un līdz ar to arī Odzienes muižas nosaukuma pamatā ir teiksmas par Odzes ezera izcelsmi. Laikos, kad ezeri vēl tikai meklējuši apmešanās vietas,

kāda sieva esot uzminējusi pāri lidojošā ezera vārdu, sacīdama, ka tas nākot, šņākdams kā odze.³

Lai gan šodien varam vērot vien vāju kādreizējā spožuma atblāzmu, savulaik Odzienes muižas pils bijusi viena no izteismīgākajām un lielākajām neogotikas celtnēm Latvijā. Pagājušā gadsimta notikumi — 1905. gads, Pirmā pasaules karš, līdzekļu trūkums, kā arī vērtību neizpratne un vienaldzība ir atstājuši postošas pēdas muižas vēsturē, iznīcinot arī ansambļa dominanti — Odzienes pili.

Jāteic, ka Odziena savas pastāvēšanas laikā, atšķirībā no vairākām citām Latvijas muižām, nav radusi plašu atspoguļojumu vēstures literatūrā, atmiņu stāstījumos, senās un ne tik senās ilustrācijās. Latvijas Valsts vēstures arhīvā tikpat kā nav arī fon Brimmeru dzimtas dokumentu, kas varētu sniegt liecības par Odzienes muižas centra ēku un pils celtniecību. Arī publicētajās dzimtas locekļu atmiņās nav informācijas par tai savulaik pieredējušo īpašumu vēsturi.

Lai pētījumu iespējami bagātinātu, līdzās arhīva dokumentiem apzināti arī Latvijas Nacionālā vēstures muzeja, Baltijas Centrālās bibliotēkas un Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra materiāli par Odzienes muižu, kā arī vēstures literatūrā rodamās ziņas. Minētajās krātuvēs izdevies atrast arī dažus Odzienes pils attēlus, kas tapuši pirms 1905. gada postījumiem.

Odzianas muižas īpašnieki

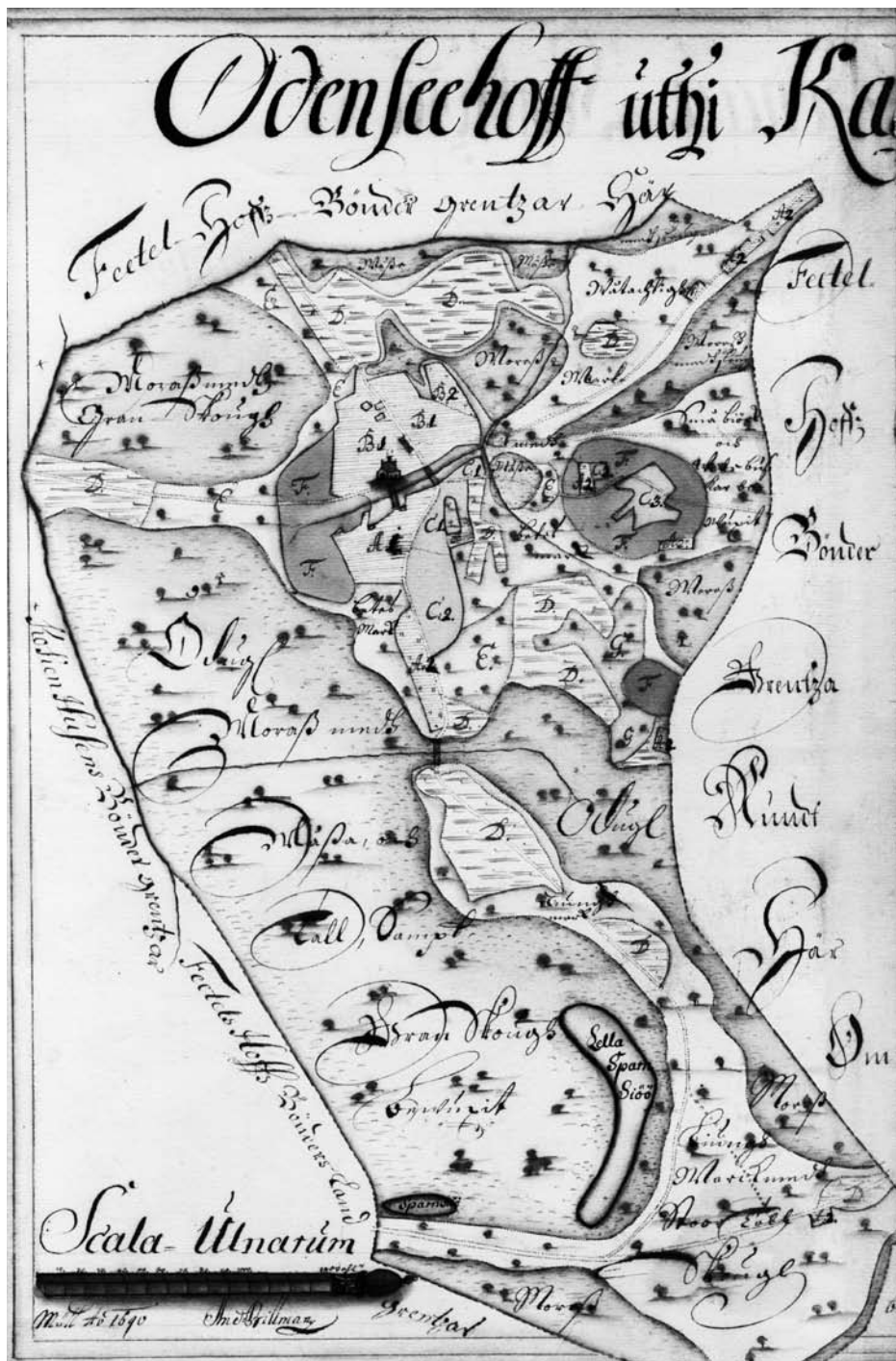
Vidzemes centrālās augstienes dienvidu malā esošā Odziena, kaut atstatu no Daugavas ūdensceļa, izsenis atradies nozīmīgu sauszemes satiksmes ceļu tuvumā. Jau 14. gs. caur Odzienu uz tuvējo Vietalvu veda ceļš, kas savienoja pie galvenajām satiksmes maģistrālēm esošo Koknesi — vienu no Rīgas

arhibīskapijas nozīmīgākajiem centriem — un Ērgļus.⁴ Šis ceļu tīkls savu nozīmi un aktualitāti nezaudēja arī 15.–17. gs.

Senākie zināmie Odzianas muižas piemiņējumi attiecas uz laiku, kad tā atradās Rīgas arhibīskapijas zemes valdījumā. Avotos un to publikācijās sastopam šādas Odzianas senāko nosaukumu variācijas — *Odenze*

Fon Brimmeru dzimtas ģerbonis ar aprakstu. (LVVA, 214. f., 4. apr., 17. l., 357. lp.)

Odzienas muižas plāna fragments. 1690. gads. (Sast. A. Bilmans. LVVA, 7404. f., 1. apr., 1666. l.)

(1455), *Odzen* (1457), *Odszee* un *Odszen* (1460), *Ozeen* (1473), *Odsen* (1522), *Odsehe* (1535, 1544, 1545), *Odsee* un *Otsee* (1545). Reizēm vienā un tajā pašā dokumentā lietotas dažādas nosaukuma variācijas. Šādas nekoncekvences, kā arī bieži vien orientieru trūkums nekļūdīgai objekta lokalizācijai aprūtinā senāko dokumentu izmantošanu un liedz iespēju atšķirt pētījuma objektu — Vietalvas Odzienu (*Odensee*) no netālu Ļaudonas draudzē esošās Odzienas (*Odsen*). Arī 17. un 18. gs. dokumentos muižas nosaukuma lietojumā reizēm trūkst nepieciešamās koncekvences.

1354. gada 4. novembrī Lībekā starp Rīgas arhibīskapu un brāļiem Nikolausu, Engelbertu un Bartolomeju de Tizenhauzeniem (*de Tisenhusen*) noslēgtajā līgumā par robežām starp baznīcas un Tizenhauzenu zemēm Kokneses novadā minēta tikai Odzes upīte (*rivum Odse*).⁵ Politiski un ekonomiski ietekmīgās dzimtas locekļiem šajā laikā Vidzemē piederēja plaši īpašumi, kuru sastāvdaļa bija arī Odzienas pagasts. 14. gs. Rīgas arhibīskapa vasaļu Tizenhauzenu galvenā pils bija Bērzaune, viņiem bija izlēnoti Ērgļi, vēlāk tiem pievienojās arī Kalsnava.

Pirmais zināmais Tizenhauzenu dzimtas pārstāvis un Livonijas zara dibinātājs bija vācu bruņinieks Engelbrehts, ienācējs no Holšteinas, kurš šeit ieradās kopā ar bīskapu Albertu 1198. gadā. 1207. gadā viņš minēts kā bīskapa atbalsta punkta — Turaidas pils — fogts.⁶ Viņa četri dēli uzskatāmi par Tizenhauzenu dzimtas atzaru dibinātājiem, no kuriem Ērgļu atzaram piederēja Odzienas un Vietalvas īpašumi.⁷

Baltvācu vēsturnieki H. fon Bruinings (*von Bruiningk*) un N. Bušs (*Busch*), strādājot pie Vidzemes muižu dokumentu krājuma sagatavošanas, izteikuši šaubas, vai ar 1455. gadu datētais dokuments attiecināms uz Vietalvas vai Ļaudonas Odzienu. Savukārt Vidzemes bruņniecības arhīvā esošie Tizenhauzenu dzimtas dokumenti tomēr liecina par labu izpētes objektam. Saskaņā ar minēto doku-

mentu 1455. gadā Bertrams Tizenhauzens no sava tēva Engelbrehta 1449. gadā mantojumā saņemto Odzienas muižu (*haereditaria Odse*) un pagastu (*pagastis dictis Odenze*), kā arī Krievciemu (*Russendorff*) un Lubānu (*Luban*) pārdeva savam brālim Johanam (Hansam),⁸ kurš kā Odzienas īpašnieks minēts arī 1457. un 1460. gadā.⁹

1473. gada 23. jūnijā Limbažos arhibīskapa iecelts tiesnesis un divi piesēdētāji izskatīja Hansa fon Tizenhauzena parādu lietu un nolēma uz laiku līdz to nomaksai viņam piederošo Odzienas muižu un pagastu (*hofftor Ozeen mit der pagasten*) nodot Rīgas arhibīskapa Silvestra (*Silvestri estczebischop der heligen kercken to Riga*) īpašumā.¹⁰ Acīmredzot 1000 veco Rīgas marku lielais parāds arhibīskapam un kādam Einvolam Patkolam (*Patkol*) tika samaksāts, jo Odzienu arī turpmāk palika Hansa fon Tizenhauzena īpašumā. Tā sastāvā vēl bija Vietalva, netālu no Odzienas esošā pusmuiža *Staren* vai *Stara*¹¹, kā arī pie Krustpils esošā *Limenen*.¹² Viņa īpašumus tālāk mantoja vecākais dēls Kristofers.

Latvijas Valsts vēstures arhīvā atrodas Zviedrijas Valsts arhīvā Stokholmā esoša un ar 1522. gadu datēta oriģināldokumenta kopija, kuras teksts vēsta par mirušā Kristofera Tizenhauzena mantojuma sadali. Saskaņā ar šo dokumentu Odzienu un mazo pusmuižiņu *Staren* mantojumā saņēma viņa vecākais dēls Kristofers, bet Vietalvu — viņa brālis Hanss (Johans).¹³ Savu mantojuma daļu Kristofers vēlāk pārdeva brālim Heinriham (Henrikam), kurš kā Odzienas īpašnieks minēts 1535. gadā, kad tika skatīta Bērzaunes īpašnieka Reinolta fon Tizenhauzena prasība pret Odzienas īpašnieku kāda zemes gabala (*Bulderbecken landt*) piederības strīda lietā.¹⁴ H. fon Tizenhauzenam īpašums piederēja arī 1544. un 1545. gadā, kā arī vēlāk. Saistībā ar gaidāmajām mirušā Jaspera fon Tizenhauzena meitas Maijas (*Maie*) laulībām 1548. gada 13. augustā Odzienas muižā tika noslēgta rakstiska vienošanās par viņas pūru.

Līgavas intereses pārstāvēja aizbildņi, viņas tēva brāļi – Odzianas īpašnieks Heinrihs fon Tizenhauzens un Johans fon Tizenhauzens no Vietalvas.¹⁵

Ap 1586. gadu Odzienu un *Staren* mantojumā saņēma Heinriha dēls Detlovs (Detlefs, Detlevs) fon Tizenhauzens.¹⁶ 1599. un 1609. gadā kā Odzianas muižas īpašnieks minēts Kaspars fon Tizenhauzens, kurš mira, neatstājot viriešu kārtas pēcnācējus.

Tizenhauzenu dzimtas ģeoneoloģiskajā tabulā kā Odzianas muižas īpašnieki vēl minēti Reinholds Tizenhauzens, kuram piederējusi arī no tēva Kristofera mantotā Vietalva, un Vidzemes landrāts Retgers fon Tizenhauzens.¹⁷

Ilgais Tizenhauzenu saimniekošanas laiks Odzienā noslēdzās, Vidzemei nonākot Zviedrijas valdījumā. Tronī nākušais Gustavs Ādolfs 1625. gadā daļu kādreizējo Tizenhauzenu dzimtas īpašumu — Odzienu, Vietalvu, Sausnēju un Kalsnavu — ar mantošanas tiesībām piešķīra pulkvedim Johanam Reinholdam Štreifam fon Lauenšteinam (*Streif von Lauenstein*).¹⁸ Viņa mantiniekiem Odziena piederēja arī 1644. un 1650. gadā.

Vidzemes galma tiesas dokumenti liecina, ka jaunie Odzianas īpašnieki 17. gs. 30. gados muižu iznomājuši,¹⁹ bet gadsimta vidū risinājušies nikni strīdi par mantošanas tiesībām. Šī iemesla dēļ 1649. gadā notika Odzianas un tai piederošās pusmuižiņas taksācija, kā arī liecinieku iztaujāšana.²⁰ Strīdi par mantojumu turpinājās 17. gs. otrajā pusē, kad nomira toreizējais Odzianas īpašnieks — ģenerālmajors Heinrihs Ernsts Štreifs fon Lauenšteins, kurš īpašumu bija ieguvis saskaņā ar 1665. gada 19. februārī noslēgto mantojuma dalīšanas līgumu.²¹ Dokumenti liecina, ka arī 17. gs. otrajā pusē Odziena ilgstoši iznomāta. Kopš 1677. gada nomnieks bija pulkvedis Magnuss Johans fon Tizenhauzens, kuram muižu iznomāja Johans Heinrihs Štreifs fon Lauenšteins un viņa brālis.²² 1688. gadā veiktās arklu revīzijas laikā, saskaņā ar Zviedrijas karaļa 1685. gada 6. jūlijā Stokholmā parakstītu dokumentu,

Odzianas, Vietalvas un Sausnējas īpašnieks bija viņa dēls Johans Heinrihs.²³ Īpašums bija piešķirts uz viņa un viņa laulātās draudzenes dzīves laiku. Kad 1706. gadā notika kārtējais tiesas process par Odzianas īpašumu, tas piederēja agrākā īpašnieka mantiniekiem — pulkvežleitnantam Johanam Albrehtam fon Mengdenam (*von Mengden*) un kapteinim Georgam fon Tizenhauzenam.²⁴

1724. gada arklu revīzijas laikā Odzianas un Vietalvas īpašnieki bija mirušā Vidzemes landrāta Johana Albrehta fon Mengdena mantinieki.²⁵ 1734. gadā īpašums piederēja viņa un Annas Katrīnas, dzim. Štreifas fon Lauenšteinas, dēlam — Tiesu kolēģijas viceprezidentam Karlam Ludvigam fon Mengdenam.²⁶ Pateicoties savam stāvoklim galmā, Mengdenam dzimtai 18. gs. 30. gados Vidzemē piederēja ievērojami zemes īpašumi, kā arī vairāki tika nomāti.

Muižu redukcijas rezultātā Odziena no 1741. līdz 1742. gadam tika piešķirta landrātam fon Budenbrokam (*von Buddenbrock*), bet 1742. gadā — uz vienu gadu Grostonas īpašniekam majoram Oto Gustavam fon Brimmeram (*von Brümmer*), kuram atrodas karadienestā, saimniecību pārzināja viņa tēvs Engelbrehts Vilhelms.²⁷ Ir zināms, ka Oto Gustavs muižu savukārt tālāk bija iznomājis māsas vīram fon Hānenfeldam (*von Hahnenfeldt*).²⁸ Šāda rīcība nebija nekas neparasts, jo muižu iznomāšana un tālāk iznomāšana tolaik bija izplatīts ienākumu avots.

Pēc Ziemeļu kara Krievijas ķeizariene Elizabete Petrovna nežēlastībā kritušā Mengdena muižas Cēsu apriņķī — Koknesī, Vietalvu un Odzienu — 1744. gada 25. jūlijā uzdāvināja dzimtipašumā savam feldmaršalam Pēterim Šuvalovam (*Schuvalow*).²⁹ Dāvāto īpašumu Šuvalovs drīz vien pārdeva. Saskaņā ar 1745. gada 30. maijā noslēgto pirkšanas–pārdošanas līgumu par 25 000 albertdālderiem Odziena un Vietalva nonāca apakšpulkveža Remberta Johana fon Šternštrāla (*von Sternstrahl*) un jau minētā Grostonas īpašnieka majora Engelbrehta Vilhelma

fon Brimmera īpašumā.³⁰ Jaunie īpašnieki vienojās par kopīpašuma sadali tādējādi, ka Vietalvu paturēja Šternštrāls, bet Odziena nonāca Brimmeru dzimtas rokās, kuriem tā piederēja līdz pat Latvijas Republikas īstenotajai agrārreformai 20. gs. 20. gados.

Precīzs īpašuma sadales laiks gan nav zināms, taču Grostonas un Jeru īpašnieks Engelbrehts Vilhelms de Brimmers 1746. gada 14. novembrī ir parakstījis arī kā Odzienas muižas īpašnieks.³¹ Viņš nomira jau 1747. gada 26. martā un tika apglabāts Bērzaunē. Saskaņā ar 1769. gada 2. septembra mantojuma dalīšanas līgumu Odzienu ieguva viņa un Beātes Kristīnas, dzim. fon Treidenas (*von Treyden, von Treiden*), dēls — Vidzemes galma tiesas asesors Veinholds Georgs fon Brimmers (1730–1773), kurš mira neprecējies.³² Pēc viņa Odzienu pārņēma brālis — apriņķa Zemes tiesas asesors Jakobs Engelbrehts (1724–1777). Sena Brimmeru dzimtas hronika vēsta, ka 36 gadu vecumā viņš salaulājies ar tikko 16 gadus sasniegušo Margaretu Katrīnu fon Hāgemeisteri (*von Hagemeister*).³³ Laulības notikušas 1760. gada 4. februārī Liepas muižā. Kopdzīves laikā viņiem piedzima pieci bērni — divi dēli un trīs meitas. Pēc tēva nāves 1777. gada 17. aprīlī Odzienas muižu mantoja vecākais dēls — Cēsu apriņķa Zemes tiesas asesors Adrians Kristofs Engelbrehts (1761–1813).³⁴

1784. gada 20. septembrī Vietalvas baznīcā notika A. K. E. fon Brimmera un Karolīnas Margaretas fon Šternštrālas laulības.³⁵ Viņiem bija trīs bērni, no kuriem divi nomira vēl mazi. Nepilnu gadu pēc jaunākās meitiņas Karolīnas Friderikes Julianes dzimšanas 1794. gada 13. jūlijā dzīvesbiedre nomira. Tajā pašā gadā Odzienas muižas īpašnieks apprecējās otrreiz, par sievu ņemot mirušās laulātās draudzenes vecāko māsu Frideriki Luīzi fon Šternštrālu. Taču arī šai laulībai nebija lemts garš mūžs — neilgi pēc meitiņas Jakobīnes Vilhelmīnes Luīzes piedzimšanas 1796. gada 17. jūnijā dzīvesbiedre nomira.³⁶ Visticamāk, ka rūpes par mazajām atvasēm

spieda Odzienas īpašnieku apsvērt drīzu trešo laulību nepieciešamību, kas tika noslēgtas jau 1797. gadā. Kopdzīvē ar Johannu Frideriki fon Vilkeni (*von Wilcken*) piedzima vēl četri bērni — meita un trīs dēli.³⁷

A. K. E. fon Brimmers, kurš 1801. gadā par 28 500 albertdālderiem iegādājās arī Vējavas muižu, ilgu gadu bija Cēsu apriņķa Zemes tiesas asesors un Vietalvas evaņģēliski luteriskās draudzes priekšnieks. Pēc savas nāves 1813. gadā viņš Odzienu atstāja mantojumā jaunākajam dēlam no trešās laulības Rūdfam Fridriham Adrianam (1809–1880), kurš par 120 000 sudraba rubļiem novērtēto īpašumu pārņēma saskaņā ar 1836. gada 12. decembrī noslēgto mantojuma dalīšanas līgumu.³⁸ Pirms tam īpašumu pārvaldīja viņa māte, kura nomira 1852. gada 28. oktobrī Rīgā holēras epidēmijas laikā. 1853. gada 30. janvārī Johannas Friderikes fon Brimmeres mirstīgās atliekas pārveda uz Odzienu un apglabāja dzimtas kapličā Vietalvā.³⁹

R. F. A. fon Brimmera 1839. gada 13. septembrī noslēgtajā laulībā ar Mariju Helēnu Doroteju fon Tranzē (*von Transehe*) bija septiņi bērni — četras meitas un trīs dēli.⁴⁰ Jaunais Odzienas īpašnieks bija izglītots cilvēks, pēc Jelgavas klasiskās ģimnāzijas beigšanas studējis Heidelbergā un Minhenē. Pēc atgriešanās dzimtenē viņš bija Rīgas–Valmieras Zemes tiesas asesors, Cēsu apriņķa Lauku skolu valdes revidents un Vietalvas draudzes priekšnieks. Ar viņa vārdu saistās Odzienas muižas uzplaukuma, kā arī jaunās pils celtniecības laiks. R. F. A. fon Brimmers mira savā muižā Odzienā 1880. gada 9. novembrī un arī tika apglabāts dzimtas kapličā Vietalvā.

Saskaņā ar 1881. gada 13. maijā koreborēto mantojuma dalīšanas līgumu pēc viņa nāves Odzienas muižu saņēma dēls Filips Engelbrehts Mihaels (1848–1912).⁴¹ Ja var ticēt literatūrā sastopamajām ziņām, viņš pretēji savam tēvam vietējo ļaužu atmiņās saglabājies kā ātras dabas, neiecietīgs un robusts cilvēks. 1884. gadā viņš salaulājās ar Konstanci Mariju Helēnu brīvkundzi

fon Kampenhauzen (von Campenhausen).⁴² Šajā laulībā bija četri bērni — divas meitas un divi dēli. Jaunāko dēlu, 1888. gada 20. oktobrī dzimušo Verneru Heinrihu Baltazaru, 1898. gadā adoptēja F. E. M. fon Brimmera brāļa Rūdolfa Karla Hermana ģimene, kurā bija tikai meitas, bet nebija vīriešu dzimtas pēcnācēju.⁴³ Adopcijas gadījumā bērns saglabāja mantojuma tiesības arī uz sev pienākošos tēva īpašuma daļu. Pēc F. E. M. fon Brimmera nāves 1913. gada 7. maijā īpašumu nostiprināja viņa bērniem — Heinriham Eduardam Rūdfam Baltazaram un Verne-ram Heinriham Baltazaram fon Brimmeriem (katram vienu trešo daļu), baronesei Marijai Helēnai Šarlotei Elizabetei fon Kampenhauzenai, dzim. fon Brimmerei, un Marijai Izabellai Elizabetei Helēnai fon Brimmerei (katrai vienu sesto daļu).⁴⁴

Jau F. E. M. fon Brimmera laikā sākās Odzienes muižas saimniecības noriets, ko iezīmēja 1905. gada notikumi. Viņam un viņa mantiniekiem neizdevās nodedzināto pili atjaunot tās sākotnējā veidolā, jo iesāktu darbu pārtrauca Pirmais pasaules karš, kas veicināja tālāku muižas ekonomisko panīkumu. 20. gs. 20. gados Latvijas Republikas īstenotās agrārreformas laikā Odzienes muižu fon Brimmeru dzimtai atsavināja.

Odzienes muiža agrārreformas laikā 20. gs. 20. gados

Saskaņā ar jaunās Latvijas valsts likumdošanu 20. gs. 20. gadu agrārreformas laikā Odzienes muižu (hipotēkas Nr. 127) ar Bēzū, Jauno un Sila pusmuižu 2428,60 pūrvietu⁴⁵ platībā fon Brimmeru dzimtai atsavināja.⁴⁶ 1924. gadā īpašuma tiesības uz Odzienes muižu nostiprināja Latvijas valstij Zemkopības ministrijas personā.⁴⁷

Odzienes muižas sadalīšanas projektu izstrādāja 1. šķiras mērnieks P. Salenieks, un 1921. gada 29. jūnijā to apstiprināja Cēsu apriņķa Zemes ierīcības komiteja. Izstrādājot projektu, sastādīja arī detalizētu muižas centra ēku sarakstu. Tajā pašā gadā, laikā no

8. novembra līdz 12. decembrim, 2. šķiras mērnieks J. Siliņš robežas iemērija dabā.⁴⁸

Tāpat kā daudzviet Latvijā, arī Odzienā agrārreformas process ieilga. Daži zemes ieguvēji bija neapmierināti un lūdza robežas mainīt, tādēļ tika izstrādāti vairāki zemes sadalīšanas papildprojekti. Tas attiecās arī uz Odzienes muižas centru. Lai gan sākotnēji bija doma to atstāt bijušajiem īpašniekiem, tā nenotika. Likumā paredzēto neatsavināmo daļu ar nosaukumu "Baltā māja" vai "Baltais krogs" (zemesgabals 45 F) viņiem iemērija pie Dzirnau ezera.⁴⁹ Sākotnēji piešķirtā platība Brimmerus neapmierināja un viņu pamatotās sūdzības rezultātā Latvijas Senāts atcēla Centrālās Zemes komisijas lēmumu. 1923. gada 18. maijā apstiprināja jaunu neatsavināmo daļu 159,80 pūrvietu platībā, kuras robežas dabā nosprauda 3. šķiras mērnieks A. Klētnieks tā pašā gada 7. augustā.⁵⁰ Apstiprināto variantu, kuru akceptēja arī bijušie īpašnieki, veidoja 89,80 pūrvietas liels zemes gabals ar Balto vai tā dēvēto Dzirnau krogu, stalli un klēti, kā arī divi meža starpgabali 70 pūrvietu kopplatībā.⁵¹ Lauksaimniecībai šī zeme nebija piemērota, jo augsne bija smilšaina un celmaina. Jau 1925. gada 17. decembrī fon Brimmeri neatsavināmo daļu pārdeva Alfrēdam Staunem par 7000 latu.⁵² Virsmežzinis Staune pats uzturējās Koknesē, bet iegūto īpašumu apsaimniekoja seši rentnieki.⁵³

Saskaņā ar izstrādāto projektu Odzienes muižas centru sadalīja desmit jaunsaimniecībās. Uz zemi un ēkām tur pretendēja arī II Odzienes piensaimnieku sabiedrība (dokumentos dažkārt dēvēta arī par II Vietavas–Odzienes piensaimnieku sabiedrību — G. M.), tomēr vēl 1924. gadā viņiem piešķirtā zemes gabala robežas nebija iemērītas dabā, kā arī šajā platībā nebija ietverta pils.⁵⁴ 1926. gada 16. maijā notika piensaimnieku ikgadējā kopsapulce, kurā pieņēma lēmumu pilnvarot valdes priekšsēdētāju Alfrēdu Rozīti aizstāvēt kopīgās intereses un panākt Odzienes pils iekļaušanu viņiem paredzētajā gabalā. Jau 1926. gada 20. maija plenārsēdē

Centrālā Zemes ierīcības komiteja akceptēja II Odzienes piensaimnieku sabiedrības lūgumu un pili, muižas klēti, zirgu stalli, kā arī ap šīm ēkām esošo pagalmu iekļāva piensaimnieku sabiedrībai piešķirtajā zemes gabalā (57 Fa).⁵⁵ Pārējās Odzienes muižas centra ēkas bija iedalītas citu jaunsaimniecību teritorijā.

Muižas kompleksa attīstība

Latvijas Valsts vēstures arhīvā esošie avoti sniedz pietiekamu informāciju par Odzienes

muižas piederību, taču to nevar sacīt par kompleksa būvēsturi. Dokumentu klāsts ir trūcīgs, un tam ir objektīvi iemesli. Pirmkārt, tas izskaidrojams ar to, ka Odziena savā ilgajā mūžā bijusi privāta muiža un tādēļ nav bijusi pakļauta regulārām revīzijām, kuru laikā ne vien novērtēja muižas saimniecisko stāvokli, bet sastādīja arī detalizētu ēku aprakstu. Otrkārt, arhīvā tikpat kā nav fon Brimmeru dzimtas dokumentu — privātas un oficiālas sarakstes, dokumentu par dzimtas finansiālo stāvokli, īpašumu iegādi un apsaimniekošanu,

Odzienes muižas plāna fragments. Muižas centrs. 1914. gads. (Sast. Vidzemes bruņniecības revizors K. Meklers. LVVA, 1679. f., 190. apr., 99. l.)

kas varētu sniegt nepieciešamās liecības par Odzienes muižu.

Senākie pieejamie dokumenti apliecina Odzienes muižas (*haereditaria Odse, hoff tor Ozeen*) esamību jau vismaz 15. gs. vidū.⁵⁶ 1548. gadā tieši Odzienes muižā noslēgta rakstiska vienošanās par toreizējā muižas īpašnieka Heinriha fon Tizenhauzena mirušā brāļa meitas pūra tiesu.⁵⁷ Tomēr mums nav nekādu ziņu, par muižas ēkām šajā laikposmā.

Interesantas un muižas ekonomisko stāvokli raksturojošas ir 17. gs. Vidzemes galma tiesas aktis. Īpaši jāatzīmē 1650. gada prāva starp mirušā Johana Štreifa fon Lauenšteina mantiniekiem un Dītrihu Volfeldu (*Wollfeldt*), kā arī Kaspara Engelharda (*Engelhardt*) prasības lieta par Odzienes, Vietalvas, Sausnējas, Kalsnavas un Jumārdas muižas mantojuma daļu. Minēto dokumentu vidū atrodam Odzienes saimniecības aprakstu, kas sniedz ziņas par muižas ienākumiem 17. gs. vidū, taču nesniedz informāciju par muižas centra ēkām. Tas arī saprotams, jo muiža savam īpašniekam galvenokārt kalpoja kā ienākumu avots. Vēstures avotos sastopamās analogijas norāda, ka muižu centri šajā laikposmā daudz neatšķīrās no zemnieku saimniecībām. Pēc tai piederošo sētu skaita Odzienu var ierindot mazo muižu vidū, kādas Vidzemē 17. gs. bija pārsvarā.

Tiesas procesa dēļ 1649. gada sākumā veikta Odzienes muižas taksācija ir senākais pagaidām apzinātais dokuments, kas sniedz ieskatu muižas saimniecībā.⁵⁸ Šajā laikā Odzienes muižai piederēja 27 apdzīvotas zemnieku sētas, no kurām 19 bija ceturtdaļarkla, bet astoņas — pusarkla lielas, 14 sētas šajā laikā bija neapdzīvotas un neapsaimniekotas, divi zemnieki aizbēguši. Acīmredzot arī Odziena vēl nebija atkopiesies no nesēnā poļu un zviedru kara, kura laikā Vidzeme tika ļoti izpostīta, daudzi ciemati nodedzināti, zeme atstāta atmatā un zemnieki karadarbības gaitā aizvesti vai aizbēguši. Dokumenti liecina, ka 17. gs. vidū, tāpat kā poļu laikos, Odzienes muižas apsaimniekotāji izmantojuši

Daugavas ūdensceļu, lai Rīgā nogādātu kokmateriālus. No muižas teritorijā minētajiem sešiem ezeriem tā īsti varam atpazīt Odzes ezeru (*die Grosse see bey Odensee*), Lielo Stārņa (*die Grosse Staring*) un Mazo Stārņa (*die Kleine Staring*) ezeru,⁵⁹ kuri vēlāk tiek dēvēti par Garo Stārņu ezeru un Apaļo ezeru. Pie Odzienes muižas laukiem 17. gs. vidū bijuši arī divi dīķi. Izvaicājot lieciniekus, noskaidrots, ka dokumentos minētā mazā *Starren* muižiņa ir krietni jaunāka par Odzienu un atrodas pie viena no zivīm bagātajiem Stārņu ezeriem, no kā cēlies arī tās nosaukums. Šo tikai vienu arklu lielo lopu muižiņu kopā ar četrām zemnieku sētām Tizenhauzeni savulaik esot iekļīlājuši kādam vācietim Hermanim Blomam (*Blom*).

1649. gada taksācija sniedz ziņas par tādām ienākumus nesošām saimnieciskām vienībām kā krogi, dzirnavas u. c. Dokumentā ir minēts pie ceļa esošais Drandanu (*Drandan*) krogs, kā arī kopš seniem laikiem pastāvošais Baznīcas krogs, kurš taksācijas laikā nedarbojās. Ir pieminēta aptuveni pirms trim gadiem (tātad ap 1646. gadu — *G.M.*) celtā Vietalvas baznīca, kas, pēc dažu liecinieku domām, atrodas uz Odzienes muižas, bet, pēc citu domām, — uz Vietalvas muižas zemes. Atrodam informāciju par Kurpnieku ciematā dzīvojošo kalēju, kā arī turpat esošo stikla manufaktūru (*Glabhütte*), kuru esot izveidojis nu jau mirušais Odzienes muižas pārvaldnieks Brīnigs (*Brüning*). Pieminētas arī muižas dzirnavas, kas uzceltas sen, bet taksācijas laikā nedarbojās. Izvērtējot Odzienes muižas taksācijas materiālus, Vidzemes galma tiesa konstatēja, ka visos šajos vīra lēņa (*Manlehn*) gados ienākumi no Odzienes muižas rentes kopā veido 9000 valstsdālderus.⁶⁰ No šīs summas, atskaitot obligātos izdevumus (mācītāja uzturēšana, jātnieku dienests u.c.), pāri paliek 7000 valstsdālderu tīrā ienākuma, par kuru nomniekam jānorēķinās ar Odzienes muižas īpašnieku.

1688. gada 29. martā zviedru administrācijas veiktās Odzienes, Vietalvas un

Sausnējas muižas revīzijas apliecināja, ka visas trīs muižas pastāvējušas arī 1638. gadā.⁶¹ Arī šis dokuments nesniedz informāciju par Odzienes muižas ēkām. Izņēmums ir iespējamie peļņas avoti — krogi, dzirnavas un citi rūpali. Uzzinām, ka Odzienā dzirnavu darbība joprojām nav atjaunota, dzirnavu nav arī Vietalvā un Sausnējā. Krogi ir tie paši — 1649. gadā minētais Drandanu krogs, kā arī Baznīcas krogs. Pēdējais 1688. gadā darbojas, un gada laikā tajā tiek izkrogētas apmēram 15 vai 16 mucas alus. Šajā laikā Odzienā nav ne kaļķu, ne ķieģeļu cepla, ne arī kāda cita rūpala. 17. gs. vidū stikla manufaktūra acīmredzot darbību beigusi.

1700. gadā visu trīs Kalsnavas draudzē esošo muižu kopīgā vērtība bija 21 ar pusi arkla,⁶² bet pašas Odzienes muižas vērtība Mengdenū laikā 1708. gadā sasniedza astoņus un vienu astotdaļu arkla.⁶³

18. gs. sākumā notikusi tiesas prāva Odzienes muižas nomas parāda lietā liecina, ka ap 1677. gadu Odziena un Vietalva bija iznomāta Magnusam fon Tizenhauzenam par 1400 valstsdālderiem gadā.⁶⁴

Vizuālas liecības par Odzienes muižu saglabājušās zviedru kartogrāfu sastādītajos Vidzemes muižu plānos. Kalsnavas, Vietalvas, Sausnējas, Odzienes un citu apkārtnējo muižu uzmērīšana bija uzticēta mērnīkam Andreasam Bilmanam (*Billman*).⁶⁵ Lai gan abās ar 1690. gadu datētajās Odzienes muižas zemes kartēs muižas centrs ir atzīmēts, šim nolūkam lietots tipveida apzīmējums.⁶⁶ Tas arī saprotami, jo lielā zviedru kadastra sastādīšanas mērķis bija zemes platību kvalitātes, izmantojuma un ienesības precizēšana. Eksplikācija vēsta, ka 1690. gadā nelielu Odzienes muižas zemes platību aizņēma ar rudziem apsēti tīrumi, bet gandrīz tikpat daudz kādreizējo tīrumu ir neapstrādāti un pamesti novārtā, daļa lauksaimniecībā izmantojamas zemes atstāta atmatā, bet lielas zemes platības vispār netiek izmantotas. Muižai ir siena pļavas, viena pamesta zemnieku sēta Klāvi (*Klawe*), kā arī līdumiem noderīga zeme ar

mitru, pelēku augsni, kas apaugusi bērziem un apsēm. Samērā lielu teritoriju aizņem sūnekļi ar egļu mežu.

17. gs. beigās zīmēto plānu salīdzinājums ar 19. gs. vidus kartogrāfisko materiālu liecina, ka Odzienes muižas centra novietojums laika gaitā nav mainīts. Saglabāties arī galveno, no centra izejošo ceļu tīkls. Muižas centrā attēloti divi garenas konfigurācijas dīķi (iespējams tie paši, kas minēti 1649. gadā — *G. M.*), pār kuriem ved divi tiltiņi. Netālu no muižas centra vietu, kur vēlāk ceļa malā atrodas dzirnavas ar uzpludināto dzirnavu dīķi un tiltu pāri Pelves upītei, 1690. gada plānā neatrodam. Situācija atbilst šī laikposma rakstīto avotu sniegtajai informācijai, ka dzirnavas vēl nav atjaunotas. Kartogrāfiskais materiāls sniedz liecības par divām muižas celtnēm — riju, kas atrodas ceļa malā netālu no muižas centra, un Gelgava pļavā (*Gellgau Pļawa*) esošo siena šķūni. Lai gan kartēs šī teritorija iekļauta Odzienes muižas robežās, eksplikācijā norādīts, ka tā piederot Vietalvai. Tā laika avoti liecina, ka robežas starp abām muižām, kamēr tās piederēja vienam īpašniekam, netika strikti ievērotas.

Pēc Ziemeļu kara 1724. gada februārī veiktās Odzienes arklu revīzijas laikā beidzot atrodam informāciju par ēkām, kuru varam attiecināt arī uz muižas centra apbūvi. Tomēr tā ir ļoti skopa un vēsta vien to, ka visas muižas ēkas pēc lielā mēra esot uzceltas no jauna (*nach der Pest alle neu erbauet*).⁶⁷ Pamatojoties uz rakstītajos avotos sastopamajiem 18. gs. pirmās puses Vidzemes muižu ēku aprakstiem, zināms, ka kungu nami šajā laikposmā pārsvarā bija guļkoku ēkas ar lubu jumtiem un vairākām telpām, kurās bija stikla logi, podiņu krāsnis, kā arī nepieciešamie logu un durvju dzelzs apkalumi. Arī saimniecības ēkas bija būvētas no guļkokiem. No zemnieku saimniecībām muižas tolaik atšķīrās ar celtnu skaitu un apmēriem, kā arī apdares materiāliem un atsevišķiem interjera elementiem. Parasti pie muižām bija iekopti arī sakņu un augļu dārzi.

1724. gada revīzijas laikā atzīts, ka Odzienas muižas tīrumi ir labi, lai gan iekopti tikai nelielā platībā, tāpat nelielā platībā uzplēsti arī līdumi. Ar muižas pļāvās novākto sienu var nodrošināt apmēram 15 govīs, bet ganībām paredzētā platība pārāk maza. Odzienai, Vietalvai un Sausnējai 1724. gadā bija kopīgas dzirnavas ar diviem gaņģiem, kas atradās Odzienā. Dzirnavu stāvoklis bija diezgan labs, vienīgi dzirnavu dambis nestiprs. Mežmateriāli būvniecībai un apkurei Odzienas un Vietalvas muižai bija pietiekami. Bez dzirnavām, kas gan nav bijušas pārāk ienesīgas, citu rūpalu muižai nebija. Revīzijas materiālos atzīmēti tie paši 17. gs. minētie krogī, kas 1724. gadā skaitās pie Vietalvas. Baznīcas krogā gada laikā izkrogēja no 30 līdz 35 mucām alus, bet Drandanu krogs šajā laikā nebija izbūvēts. Dokumentā minēts, ka Vietalvas baznīcas uzturēšana katrai muižai gadā izmaksājusi 10 valstsdālderu.

1744. gada 14. jūlijā veiktās arklu revīzijas laikā konstatēja, ka visas muižas ēkas ir vecas un atrodas ļoti sliktā tehniskā stāvoklī (*alt und baufällig*), vienīgi rija uzcelta no jauna.⁶⁸ Jāpiebilst gan, ka tā laika avotos lietotā apzīmējuma "pussabrucis" izpratne bijusi dažāda, jo arī šādi raksturotas ēkas dažkārt vēl tika izmantotas. Tomēr noprotams, ka abu revīziju starposmā Odzienas muižas celtnes nav tikušas pienācīgi uzturētas.

1744. gadā Odzienas dzirnavas darbojušās un malušās gan muižai, gan svešiem, un trešā daļa no ienākumiem palikusi dzirnavniekam. Šajā laikā Odzienā nedarbojas neviens krogs, vienīgi Bunduļu māju zemnieks maksājis muižai 15 valstsdālderus gadā par zemi un krogēšanas tiesībām. Joprojām Odzienā nav neviena cita peļņu nesoša rūpala. Iespējams, ka šāds stāvoklis izskaidrojams arī ar muižas piederības maiņu un saimniecības atbilstībā ieinteresēta pastāvīga īpašnieka trūkumu. Situācija pakāpeniski mainījās, Odzienai nonākot fon Brimmeru dzimtas īpašumā, lai gan pirmais tās īpašnieks Engelbrehts Vilhelms vēl nepaguva veikt pozitīvas pārmai-

ņas, jo ļoti drīz pēc muižas iegūšanas nomira.

Interesantas liecības par Vietalvas draudzes dzīvi laikposmā no 1734. gada saglabājusī hronika, ko sācis rakstīt Vietalvas un Kalsnavas draudzes mācītājs Zaharijs Šreters (*Schrötter, Schroeter*).⁶⁹ Tā vēsta, ka 1740. gadā Vietalvā uzcelta jauna skolas ēka, bet 1746. gadā Vietalvas un Odzienas īpašniekiem izdevies panākt, ka Vietalvas draudze kļūst patstāvīga un atdalās no Kalsnavas. 1747. gadā Odzienā uz pastorātam piederošo Baltušu (*Baltusch*) māju zemes, vietā, kur tas izsenis atradies, esot uzbūvēta jaunā Baznīcas kroga ēka.

Lai gan hronikā galvenā loma atvēlēta Vietalvai, nedaudz uzzinām arī par Odzienu un tās īpašniekiem. Engelbrehta Vilhelma fon Brimmera atraitne Beāte Katrīna, ap 1761. gadu pārceļoties uz Odzienu, esot uzņēmusies rūpes par Vietalvas baznīcu. Vēl Mengdenū laikā celtās baznīcas koka ēkai 1762. gadā uzlikts jauns jumts un celtnē nokrāsota sarkanā krāsā.⁷⁰ Pateicoties Odzienas dzimtkundzei, baznīca ieguvusi jaunu altāri, kā arī virkni kulta priekšmetu — lielu, apzeltītu sudraba kausu un tādu pašu patēnu. Arī savā testamentā B. K. fon Brimmere baznīcu neaizmirsā, pēc savas nāves 1769. gadā atstājot bagātīgu novēlējumu. 18. gs. 60. gadu sākumā pie Vietalvas baznīcas tika uzcelta jaunā fon Brimmeru dzimtas kapliča, kurā kā pirmo 1763. gadā apglabāja Grostonas Brimmeru pusgadu veco dēliņu, bet pēc tam mūža mājas tur atrada arī pati Odzienas dzimtkundze.⁷¹ Hronikas vēstījums ļauj izteikt minējumu, ka ap 1761. gadu, kad viņa pārcēlās uz Odzienu, vismaz daļai muižas centra ēku, dzīvojamo māju ieskaitot, vajadzēja būt uzceltām.

Vietalvas luterāņu draudzes baznīcu grāmatas laikposmā no 1735. gada līdz pat 18. gs. beigām (it īpaši 18. gs. 60., 70. un 80. gados) tiešām liecina par dažādu ar būvdarbiem saistītu amatu meistarū un zeļļu ilgstošu koncentrāciju šajā pusē. Laulāto, dzimušo, mirušo un dievgaldnieku reģistros

LETONIKAS AVOTI

atrodam būvmeistarus vai namdarus — Johanu Martinu Rihteru (*Richter*), Gotfrīdu Zenkeru (*Sencker*), Johanu Kristianu Hibšu (*Hübsch*), Johanu Busau (*Bussau*), Dāvidu Kangiseru (*Kangisser*), mūrniekus — Fridrihu Stepšu (*Stepsch*), Heinrihu Andreasu Larsenu (*Larsen*), Podvīgsu (*Podwigs*), Antonu Augustu Erdmani (*Erdman*), Albrehtu (*Albrecht*), Joahimu Bēru (*Behr*), Kristianu Hamrihu (*Hamrich*), galdniekus — Hinrihu Ginteru (*Güntner*), Johanu Bergu (*Berg*), Kristianu Fingeru (*Finger*), Johanu Fridrihu Doltu (*Dolt*) u. c.⁷² Minēti arī krāsotāji (*Mahler*) Johans Ludvīgs Šmīds (*Schmid*), Jakobs Bolke (*Bolke*), Karls (Karels) Neimanis (*Neuman*) u. c. K. Neimanis sastopam arī vairākās Odzijas muižas revīzijās, jo muižā viņa ģimene dzīvojuši ilgstoši — sākot no 18. gs. 80. gadiem, līdz vismaz 1811. gadam. Revīziju dokumentos K. Neimanis raksturots kā miniatūru gleznotājs un portretists.⁷³ Viņa dēla kristībās 1782. gadā krusttēva gods ir uzticēts kādam tēlniekam (*Bildhauer*) Fridriham Heidemanim (*Heideman*).⁷⁴

Ieraksti baznīcu grāmatās liecina, ka minētie amatnieki (kā arī virkne citu) Odzijas un Vietalvas pusē uzturējušies ilgstoši, šeit viņi laulājušies, šeit dzimuši viņu bērni, apglabāti ģimenes locekļi, kā arī dažam noslēdzies mūžs. Tomēr visbiežāk ierakstu teksts neļauj konkretizēt viņu dzīves vietu un līdz ar to darbības objektus. Zinot, ka 18. gs. otrajā pusē būvdarbi notikuši Vietalvas baznīcā, celta fon Brimmeru dzimtas kapliča un celtniecības darbi, domājams, risinājušies kā Vietalvas, tā Odzijas muižās, varam pieņemt, ka draudzes reģistros minētie amatnieki vairāk vai mazāk bijuši iesaistīti šajos būvdarbos. Tomēr (ar ļoti retiem izņēmumiem — *G.M.*) nav pietiekama pamatojuma kādu no šīm personām konkrēti saistīt ar Odzijas muižu.

Gan Vietalvas luterāņu draudzes baznīcu grāmatas, gan 1811., 1816. un 1826. gada Odzijas dvēseļu revīzijas sniedz ziņas par muižas saimniecībā nodarbinātajiem ļaudīm.⁷⁵ Tā uzzinām, ka 1748.–1754. gadā

Odzijas muižas pārvaldnieks bijis Kristofs Dīrfelders (*Dierfelder*), ap 1759. gadu — kāds Zenns (*Senn*), bet 1763. gadā — Johans Gustavs Brimerhofs vai Brimershofs (*Brümerhof*, *Brümershof*). 1765. gadā minēts fon Brimmeru dienestā esošais muižas medību pārzinis Johans Heinrihs Neimanis (*Neumann*). Dzirnavnīki ir bijuši: 1748. gadā — Dāvids Jakobs Hennings (*Hennings*), 1751. gadā — Kristians Meiers (*Meyer*), vēl minēti Fridrihs Morvīks (*Morweek*) un Johans Hards (*Hard*). Baznīcas krogā par krodziniekiem šajā laikposmā ir no Štrālzundes ieceļojušais Heinrihs Budvihs (*Budvich*) un Johans Gustavs Ekštets (*Eckstädt*). 1772. gadā baznīcu grāmatās minēts Odzijas dārznieks Hartišs (*Hartisch*). 19. gs. sākumā līdz 1804. gadam Odzijas muižas grāmatveža funkcijas pildījis Gotlībs Vilhelms Balhauzens (*Balhausen*), bet pēc viņa vienu gadu kāds Heinrihs Joahims Geveke (*Gevecke*) no Rīgas. Odzijas muižas mežsargs un arīdzan krodzinieks 1811. gadā ir vācietis Johans Ernsts Tīrs (*Thier*). Ap 1821.–1829. gadu dzirnavnīks Odzienā ir Jēkabs Ozoliņš, bet muižas dārznieks vēl 1833. gadā ir Jānis Pētersons.⁷⁶ 1826. gadā Odzienā par dārznieku darbojas arī kāds Pēteris Cigrats (*Zigrat*), bet 1855. gadā dārznieka pienākumus veic Jāņa Pēterona dēls Hermanis Andreass.⁷⁷

19. gs. sākumā Odzijas muižai bija trīs pusmuižas — Bērzu (*Bershoff*), Jaunā (*Neuhoff*) un Sila (*Heydenhoff*) pusmuiža, darbības trīs krogā, vienas vējdzirnavas un vienas ūdensdzirnavas.⁷⁸ Ķieģeļu ceplī bijuši tikai Vietalvā un Veckalsnavā, pēdējā arī kaļķu ceplis. Divas reizes gadā Odzienā notikuši gadatirgi — sākotnēji 15. jūnijā un 28. oktobrī, bet vēlāk tie pārcelti uz 20. aprīli un 30. oktobri.⁷⁹

1836. gadā Odzijas muižai piederēja 120 zemnieku sētu, 829 vīriešu un 905 sieviešu dzimtas "dvēseļu".⁸⁰

Vidzemes muižnieku kredītbiedrības dokumentos Odzijas muižas lietā glabājas divi inventāra saraksti, kas sastādīti 1836. un

1866. gadā, laikā, kad Odzienā saimniekoja Rūdolfs fon Brimmers.⁸¹ Abi ar 30 gadu starplaiku tapušie dokumenti sniedz informāciju par muižas ēkām un to funkcionālo pielietojumu, celtniecības materiālu, tehniskā stāvokļa raksturojumu. Pirmais no tiem tapis 1836. gadā, kad saskaņā ar mantojuma dalīšanas līgumu par 120 000 sudraba rubļiem novērtēto muižu pārņēma R. fon Brimmers.⁸² Inventāra saraksts datēts ar 1836. gada 19. augustu un liecina par labi attīstītu muižas saimniecību.⁸³ Vienlaikus gūstam nepārprotamu apstiprinājumu faktam, ka 19. gs. pirmajā pusē Odzienas muižā risinājušies vērienīgi celtniecības darbi apbūves kompleksa atjaunināšanai un paplašināšanai.

Muižas kompleksā inventarizētas šādas celtnes:

- 1) Dzīvojamā ēka — daļēji koka, daļēji mūra ēka ar dakstiņu jumtu, labā stāvoklī;
- 2) Labības klēts — mūra ēka ar dakstiņu jumtu, jauna un labā stāvoklī;
- 3) Mantu klēts — mūra ēka ar salmu jumtu, lietojamā stāvoklī;
- 4) Lielais ērbēģis — mūra ēka ar dakstiņu jumtu, jauna un labā stāvoklī;
- 5) Zirgu stallis kopā ar ratnīcu — mūra ēka ar dakstiņu jumtu, jauna;
- 6) Dārza māja — mūra ēka ar dakstiņu jumtu, labā stāvoklī;
- 7) Lopu kūts — koka ēka ar dakstiņu jumtu, samērā veca;
- 8) Moderniecība kopā ar alus brūzi un veļas mazgātavu — mūra ēka ar dakstiņu jumtu, labā stāvoklī;
- 9) Spirta brūzis — mūra ēka ar dakstiņu jumtu, labā stāvoklī;
- 10) Laidars kopā ar cūku kūti, pelavu un siena šķūni — koka ēka ar salmu jumtu, labā stāvoklī;
- 11) MārSTALLIS — koka ēka ar mūra pamatiem un mūra stabiem, salmu jumtu, labā stāvoklī;
- 12) Muižas krogs kopā ar stadulu — mūra ēka ar dakstiņu jumtu; stadula no koka ar salmu jumtu, abi labā stāvoklī;

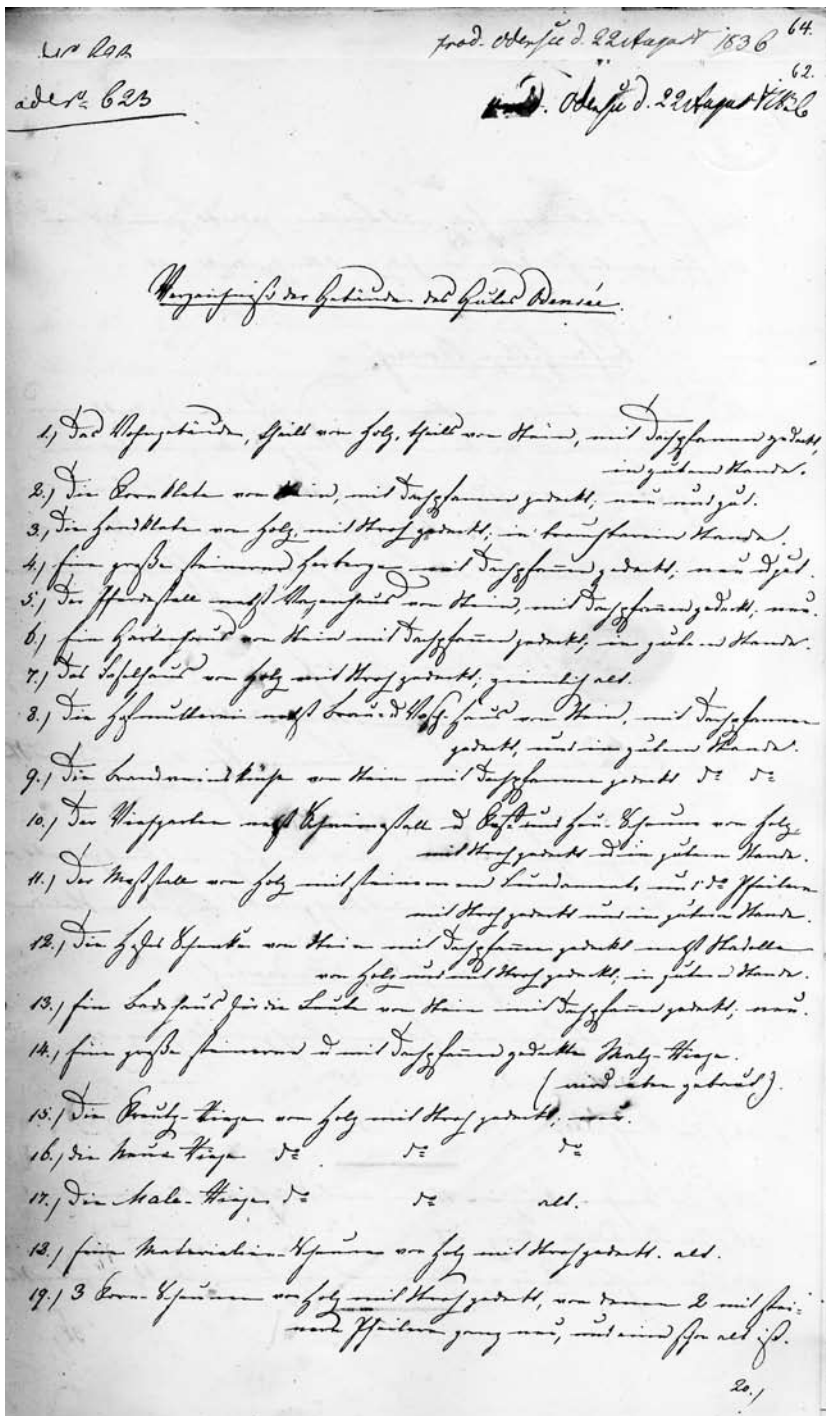
- 13) Pirts (muižas ļaudīm) — mūra ēka ar dakstiņu jumtu, jauna;
- 14) Iesala rija⁸⁴ — liela mūra ēka ar dakstiņu jumtu;
- 15) Krusta rija — koka ēka ar salmu jumtu, jauna;
- 16) Jaunā rija — koka ēka ar salmu jumtu, jauna;
- 17) Iesala rija — koka ēka ar salmu jumtu, veca;
- 18) Materiālu šķūnis — koka ēka ar salmu jumtu, veca;
- 19) Trīs labības šķūņi — koka ēkas ar salmu jumtu, diviem sienas ir veidotas ar mūra stabiem, starp kuriem dēļu pildījums, un tie ir pavisam jauni, trešais — vecs;
- 20) Ledus pagrabs — koka, segts ar dēļiem, samērā jauns;
- 21) Ledus pagrabs — koka, segts ar salmiem, vecs.

Arī Bērzu un Jaunajā pusmuižā uzceltas jaunas mūra un koka dzīvojamās ēkas, bet Sila pusmuižā esošais koka dzīvojamais nams ir pavisam vecs. Pie Odzienas muižas vēl pieder:⁸⁵

- 1) Baznīcas krogs — mūra ēka ar salmu jumtu, jauna;
- 2) Bunduļu krogs — mūra ēka ar salmu jumtu, jauna;
- 3) Dzirnāvu krogs — mūra ēka ar dakstiņu jumtu, labā stāvoklī;
- 4) Ūdensdzirnavas — koka ēka ar salmu jumtu, labā stāvoklī;
- 5) Vējdzirnavas — lietojamā, labā stāvoklī;
- 6) Astoņi siena šķūņi — visi no koka, ar salmu jumtu, diezgan jauni.

Inventāra sarakstā ietverta arī zemnieku labības magazīna, kas ir mūra celtnes ar dakstiņu jumtu, labā stāvoklī.

Izvērtējot situāciju, redzams, ka septiņas no sarakstā iekļautajām Odzienas muižas apbūves kompleksa ēkām ir jaunas, piecas — vecas, bet pārējās (t. sk. dzīvojamais nams), lai gan nav jaunas, ir labā vai lietojamā stāvoklī. Desmit ēkas ir mūra, trīs — jaukta materiāla, bet pārējās — koka celtnes.

Odzienu muižas ēku inventāra saraksts. 1836. gads. (LVVA, 218. f., 1. apr., 825. l., 62. lp.)

Sarakstā ietverts arī vecs materiālu šķūnis, kas, iespējams, jau 18. gs. otrā pusē varētu būt kalpojis kā būvmateriālu novietne. 1836. gada inventāra saraksts neatklāj, no kāda materiāla būvētas muižas mūra ēkas — no ķieģeļiem vai laukakmens. Šādu precizējumu atrodam 20. gs. sākumā sastādītajā ēku sarakstā, kur minēts, ka šīs celtnes būvētas no laukakmeņiem.

Būvniecība Odzienas muižā turpinājās arī pēc 1836. gada. Ar 1866. gada 18. septembri datētajā muižas ēku inventāra sarakstā atpazīstam tikai mazliet vairāk kā pusi no agrāk minētajām celtnēm. Pārējās, pārsvarā saimniecības ēkas — jauna klēts, siltumnīcas, smēde, pagrabi, šajā laikā modē nākusī "Šveices" māja muižas parkā, tapušas laiksposmā starp 1836. un 1866. gadu. Kā pirmā sarakstā ir ietverta dzīvojamā ēka, kuras visai lakoniskais raksturojums ļauj secināt, ka šajā laikā jau ir uzcelta jaunā pils. 1866. gadā Odzienas muižas apbūves kompleksu veido šādas ēkas:⁸⁶

- 1) Kungu dzīvojamais nams — mūra;
- 2) Mantu klēts — mūra;
- 3) Ērbēģis — koka, ar dēļu jumtu;
- 4) Ērbēģis — koka, ar dakstiņu jumtu;
- 5) Ērbēģis (dārzā) — mūra;
- 6) Klēts — mūra;
- 7) Zirgu stallis — mūra;
- 8) Siltumnīca — mūra;
- 9) Trīs, cita ar citu savienotas, siltumnīcas;
- 10) Vasaras laidars — ar mūra stabiem un dēļu jumtu;
- 11) Divi ledus pagrabi — mūra;
- 12) Kautuve — mūra;
- 13) Moderniecība — mūra;
- 14) Spirta brūzis — mūra;
- 15) Lopu kūts — mūra;
- 16) Trīs lopu kūtis — uz augstiem mūra pamatiem, sienas ar mūra stabiem, starp kuriem dēļu pildījums, ar salmu jumtu;
- 17) Kūts — mūra;
- 18) Cūku kūts — mūra ar salmu jumtu;
- 19) Mārstallis — uz augstiem mūra pama-

tiem, sienas ar mūra stabiem, ar salmu jumtu;

- 20) Veļas mazgātava un žāvētava — ar mūra stabiem un salmu jumtu;
- 21) Iesala rija — mūra;
- 22) Smēde — koka, ar dakstiņu jumtu;
- 23) Iesala rija — koka, ar salmu jumtu;
- 24) Krusta rija — koka, ar salmu jumtu;
- 25) Jaunā rija — koka, ar salmu jumtu;
- 26) Bērzu (iespējams, atrodas Bērzu pusmuižā — G. M.) rija — koka, ar salmu jumtu;
- 27) "Šveices" māja parkā — koka, ar šindeļu jumtu;
- 28) Labības šķūnis — koka, ar salmu jumtu;
- 29) Labība šķūnis — ar mūra stabiem un salmu jumtu;
- 30) Labības šķūnis — ar mūra stabiem un salmu jumtu;
- 31) Labības šķūnis — ar mūra stabiem un salmu jumtu;
- 32) Labības šķūnis — ar mūra stabiem un salmu jumtu;
- 33) Labības šķūnis — ar mūra stabiem un salmu jumtu;
- 34) Kartupeļu pagrabs — mūra, segts ar salmiem;
- 35) Ceplis (krāsns) pelnu dedzināšanai — ar dakstiņu jumtu;
- 36) Kaļķu ceplis — ar dakstiņu jumtu;
- 37) Šķūnis kaļķu uzglabāšanai — koka, ar dakstiņu jumtu;
- 38) Siena šķūnis — ar mūra stabiem un salmu jumtu;
- 39) Septiņi siena šķūņi — visi no koka, ar salmu jumtu.

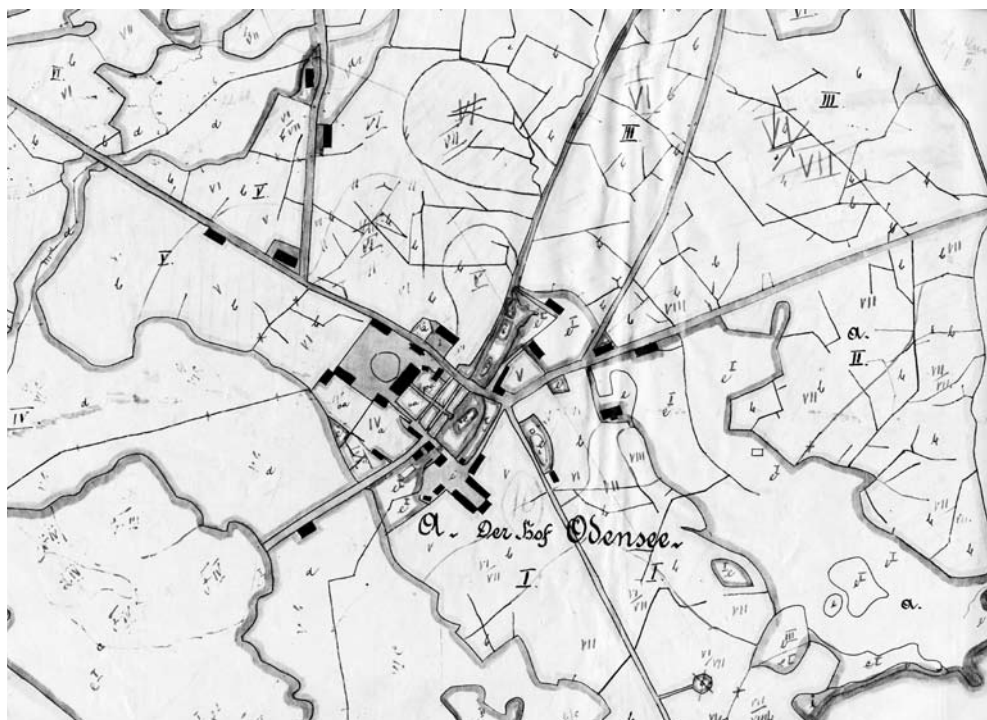
Inventāra saraksta nobeigumā uzskaitītas arī dzirnavas, krogi un citi rūpali:

- 1) Mūra ūdensdzirnavas ar šindeļu jumtu, diviem gaņģiem, iekārtu miltu bīdelēšanai un zāgētavu;
- 2) Vējdzirnavas — koka, ar saimniecības ēkām;
- 3) Muižas krogs — mūra, ar koka stadulu un salmu jumtu;

LETONIKAS AVOTI

- 4) Dzirnau krogs — mūra, ar stadulu un saimniecības ēkām;
 - 5) Baznīcas krogs — mūra, ar divām stadulām, ar dakstiņu un salma jumtu;
 - 6) Bunduļu krogs — mūra, ar divām stadulām un salmu jumtu;
 - 7) Ķieģeļu ceplis ar diviem šķūņiem (ķieģeļu žāvēšanai un uzglabāšanai).
- Odzienā uzsāktā ķieģeļu ražošana varētu būt saistīta ar muižā notiekošajiem plašajiem būvdarbiem, un tajos izmantots turpat izgatavotais celtniecības materiāls.
- Nākamais Odzianas muižas ēku saraksts tapis 1913. gadā, laikā, kad īpašumu pārņēma nesen mirušā M. fon Brimmera bērni. Tajā atspoguļotas izmaiņas, kas saistītas ar saimniecības modernizāciju un paplašināšanu līdz 1905. gadam, kā arī atklāti revolūcijas laikā nodarītie postījumi. Inventāra sarakstā minēta nodedzinātā Odzianas pils, taču tajā neatrodam vējdzirnavas, ķieģeļu un kaļķu cepli, kā arī "Šveices" māju, lai gan precīzu ziņu par šo celtni likteni arī nav. Sarakstā nav iekļauta arī nodegusi alus darītava, kas pēc Pirmā pasaules kara atjaunota, kā arī vēl viena otra saimniecības ēka.⁸⁷
- Par nodedzināto pili 1913. gada 12. augustā sastādītajā sarakstā sacīts, ka tā bijusi ķieģeļu mūra celtnie ar skārda jumta segumu.⁸⁸ Pārējās Odzianas muižas apbūves kompleksa ēkas raksturotas kā lietojamas, lai gan vismaz daļai šo celtnu nepieciešams remonts. Sarakstā bez pils vēl ietvertas šādas ēkas;
- 1) Ērbēģis — ķieģeļu mūra, ar dakstiņu jumtu;
 - 2) Ērbēģis — akmens mūra, ar dakstiņu jumtu;
 - 3) Ērbēģis — koka, ar dakstiņu jumtu;
 - 4) Stallis, ledus pagrabs un kautuve — akmens mūra, ar šindeļu jumtu;
 - 5) Ērbēģis — ķieģeļu mūra, ar šindeļu jumtu;
 - 6) Ērbēģis — akmens mūra, ar dakstiņu jumtu;
 - 7) Ērbēģis — akmens mūra, ar šindeļu jumtu;
 - 8) Krogs ar bodi — akmens mūra, ar šindeļu jumtu;
 - 9) Kroga stadula — ķieģeļu mūra, ar šindeļu jumtu;
 - 10) Ērbēģis — ķieģeļu mūra, ar šindeļu jumtu;
 - 11) Lopu kūts — akmens mūra, ar šindeļu jumtu;
 - 12) Kūtsmēslu novietne (bedre) — ķieģeļu mūra, ar šindeļu jumtu;
 - 13) Kungu zirgu stallis — akmens mūra, ar dakstiņu jumtu;
 - 14) Klēts un labības noliktava — akmens mūra, ar dakstiņu jumtu;
 - 15) Veca lopu kūts — no baļķiem akmens stabos, ar salmu jumtu;
 - 16) Darba zirgu stallis — no baļķiem akmens stabos, ar salmu jumtu;
 - 17) Labības kalte — akmens mūra, ar dakstiņu jumtu;
 - 18) Smēde ar dzīvojamo ēku — akmens mūra, ar papes jumtu;
 - 19) Kūts — no tēstiem baļķiem, ar šindeļu jumtu;
 - 20) Rija (izmantota kā šķūnis) — no apaļiem baļķiem, ar salmu jumtu;
 - 21) Labības šķūnis un tvaika dzirnavas — no koka, ar akmens stabiem un šindeļu jumtu;
 - 22) Labības šķūnis — no koka, ar akmens stabiem un salmu jumtu;
 - 23) Labības šķūnis — no koka, ar akmens stabiem, ar šindeļu un salmu jumtu;
 - 24) Labības šķūnis — no koka, ar akmens stabiem un šindeļu jumtu;
 - 25) Spīķeris (noliktava) pie bodes — ķieģeļu, ar šindeļu jumtu;
 - 26) Ērbēģis un vistu kūts — no tēstiem baļķiem, ar šindeļu jumtu;
 - 27) Cūku kūts — akmens mūra, ar salmu jumtu;
 - 28) Darba rīku šķūnis — no tēstiem baļķiem, ar salmu jumtu;
 - 29) Siena šķūnis — no koka, ar akmens stabiem un salmu jumtu;
 - 30) Siena šķūnis — no apaļiem baļķiem, ar salmu jumtu;

31) Labības šķūnis — no koka, ar akmens stabiem un salmu jumtu; 32) Siena šķūnis — no tēstiem baļķiem, ar salmu jumtu; 33) Siena šķūnis — no apaļiem baļķiem, ar salmu jumtu; 34) Siena šķūnis — no apaļiem baļķiem, ar šindeļu jumtu; 35) Siena šķūnis — no apaļiem baļķiem, ar salmu jumtu; 36) Kūts — no tēstiem baļķiem, ar šindeļu jumtu; 37) Ērbēģis — no tēstiem baļķiem, ar salmu jumtu; 38) Šķūnis — no koka, ar mūra stabiem un salmu jumtu; 39) Ērbēģis (dārza māja) — akmens mūra, ar šindeļu jumtu; 40) Ērbēģis — no tēstiem baļķiem, ar šindeļu jumtu;	41) Kūts — no tēstiem baļķiem, ar šindeļu jumtu; 42) Kūts (izmantota kā šķūnis) — no tēstiem baļķiem, ar šindeļu jumtu; 43) Ūdensdzirnavas ar dzīvokli — akmens mūra, ar dakstiņu un šindeļu jumtu; 44) Stallis ar nojumi — no baļķiem, ar šindeļu jumtu; 45) Zirgu stallis un ratņica — no baļķiem, ar šindeļu jumtu; 46) Lopu un cūku kūts — no baļķiem, ar šindeļu jumtu; 47) Šķūnis — no baļķiem, ar šindeļu jumtu; 48) Kūts — no baļķiem, ar šindeļu jumtu; 49) Ērbēģis — akmens mūra, ar šindeļu jumtu. Inventarizētas arī visas trīs pusmuižas un krogi. Kopā ar muižas pili 1905. gadā sādaga arī fon Brimmeru arhīva dokumenti.⁸⁹

Odzianas muižas kadastra plāna fragments. Muižas centrs. (Vidzemes bruņniecības revīzora F. Grohovska 1849.–1853. gada plāna kopija. LVVA, 1679. f., 194. apr., 386. l.)

LETONIKAS AVOTI

Muižas īpašnieki Odzienā vairs neuzturējās, bet viņu intereses uz vietas pārstāvēja mežsargs Princis.

Jaunus pārbaudījumus atnesa Pirmā pasaules kara gadi, kad caur Odzienu plūda bēgļu straumes un pārvietojās armijas daļas, ierīkojot tur apmetni.⁹⁰ Kā 1917. gada 17. janvārī Vidzemes muižnieku kredītbiedrībai rakstīja fon Brimmeru pilnvarotais Aleksandrs fon Rots (*Pom*), īpašnieki lūdza atbrīvot no soda naudas par aizkavētajiem maksājumiem kredītbiedrībai, jo kara gados cietuši ievērojamus zaudējumus: armijas un bēgļu pārvietošanās dēļ muižas tīrumi un pļavas ir izbradāti un izpostīti, ēkas nodedzinātas, darbarīki nozagti, bet muižas mežs nesaudzīgi izcirsts. Par visiem šiem postījumiem Brimmeri nesot saņēmuši kompensāciju ne no civilajām, ne militārajām iestādēm. Pēdējās atsakoties ne tikai maksāt par muižai nodarītajiem zaudējumiem, bet pat tos dokumentāli fiksēt. Ievērojot grūtos kara laika apstākļus, jau kopš 1914. gada rentes maksājumus iekavējuši arī Odzienes muižas zemnieku saimniecību rentnieki. Situācija patiešām bijusi smaga, jo muiža vēl nebija atguvusies no 1905. gada postījumiem. Līdz Pirmajam pasaules karam bija atjaunota nodedzinātā alus darītava, kas kara laikā tika vēlreiz nodedzināta, un nācās to otrreiz atjaunot.⁹¹ Pils atjaunošanu M. fon Brimmera mantinieki iesāka tikai pēc Pirmā pasaules kara.

Visi Brimmeru parādi Vidzemes muižnieku kredītbiedrībai tika dzēsti saskaņā ar tās likvidācijas komisijas 1922. gada 16. novembra lēmumu, kas fiksēts Cēsu–Valkas Zemes grāmatu nodaļas lauku muižu zemes grāmatu reģistrā Odzienes muižas folijā (hipotēkas Nr. 127).⁹²

20. gs. 20. gadu agrārreformas laikā, inventarizējot Odzienes muižas un tās pusmuižu celtnes, 1. šķiras mērnieks P. Salenieks minējis arī ēku izmērus un tehnisko stāvokli.⁹³ Diemžēl laika gaitā šis ar zīmuli rakstītais dokuments stipri izbalējis un to ir grūti izmantot. Sabirzis ir arī 1921. gadā sastā-

dītais Odzienes muižas sadalīšanas plāns⁹⁴, tāpēc nav iespējams noskaidrot pilnīgi visu sarakstā minēto ēku izvietojumu. Plāna fragmenti un citi pieejamie dokumenti ļauj atpazīt vien nelielu daļu sarakstā minēto ēku. Tās ir šādas:⁹⁵

- 1) Bijusī pils — ķieģeļu, ar skārda jumtu;
- 2) Pilnvarnieka māja — akmens mūra ar dakstiņu jumtu, vidēji labā stāvoklī;
- 3) Labības klēts — akmens mūra, ar dakstiņu jumtu, labā stāvoklī;
- 4) Dārza puīša māja — atlikušas pussagruvušas sienas;
- 5) Vešerienes māja — koka, ar dakstiņu jumtu;
- 6) Ledus pagrabs un kūtiņa — akmens un ķieģeļu mūra, ar šindeļu jumtu, vidēji labā stāvoklī;
- 7) Siena šķūnis — koka, ķieģeļu stabos, ar šindeļu jumtu;
- 8) Kautuve — akmens mūra, ar dakstiņu jumtu, vidēji labā stāvoklī;
- 9) Siernieka māja — akmens mūra, ar šindeļu jumtu, vidējā stāvoklī;
- 10) Putnu māja — baļķu, ar šindeļu jumtu, veca;
- 11) Brūzis (tagad dzīvojamā māja) — akmens mūra, ar dakstiņu jumtu, vidēja;
- 12) Spirta brūzis — akmens un ķieģeļu mūra, nupat uzlikts jauns skaidu jumts, vecs;
- 13) Cūku kūts — akmens mūra, ar cauru salmu jumtu, veca;
- 14) Vecais laidars — koka, ar akmens stabiem un salmu jumtu, vecs;
- 15) Zirgu stallis — koka ar akmens stabiem un salmu jumtu, vecs;
- 16) Dārznieka māja — ķieģeļu, ar dakstiņu jumtu, vidēja labuma;
- 17) Mantu klēts — akmens mūra, ar dakstiņu jumtu, vidēja labuma;
- 18) Zirgu stallis — akmens mūra, ar dakstiņu jumtu, vidēja labuma.

Agrārreformas rezultātā sadalot Odzienes muižas zemi, tās ēkas tika iekļautas jaunsaimecību, kā arī citiem mērķiem paredzēto zemes gabalu robežās. Bieži vien mainījās arī

celtņu funkcijas. Līdz ar to Odzienes muižas komplekss kā vienots ansamblis pārstāja eksistēt.

Dokumentos tikpat kā neatrodam ziņas par muižas dārzu un parku, kā arī tur esošiem kokiem un citiem stādījumiem. Avotos apzinātā informācija ir vairāk nekā fragmentāra, lai gan Odzienes muižas dārznieki Vietalvas draudzes baznīcas grāmatās pieminēti jau 18. gs. otrajā pusē. 1836. gada inventāra sarakstā minēta muižas dārzā esošā dārza (dārznieka?) māja, bet 1866. gadā minēts arī parks, kurā atradusies tā dēvētā Šveices māja. Arī Odzienes muižas plāns 19. gs. vidū uzrāda barokāla plānojuma dārza pazīmes, kas vēlāk nedaudz pārveidots atbilstoši ainavu parka tradīcijām. Atmiņas par terasēs izvietotā Odzienes muižas parka pievilcību un kuplo zālienu radīto patīkamo iespaidu atrodam arī ceļotāju atmiņās.⁹⁶ Dažas pirms 1905. gada uzņemtās fotogrāfijas, kā arī pils dārza fasādes zīmējums ļauj kaut nedaudz ielūkoties sen zudušajā ainavā ap dzīvojamo namu.

Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā pieejams 1995. gadā sastādīts Odzienes parka apraksts.⁹⁷ Parku apsekojusi vadošā speciāliste M. Bice, vecākais biologs A. Bērziņš, inženieris mežkopis M. Lūsis un vadošā pētniece Dz. Knapē. Viņu sastādītajā sarakstā iekļautas gan vietējās koku un krūmu sugas, gan introducētās sugas. Muižas teritorijā augošās Holandes liepas pēc lietpratēju atzinuma varētu būt stādītas ap 1860. gadu. Lai gan Odzienes muižas parkam nav īpašas dendroloģiskās vērtības, kopā ar pili tas veido vienotu, aizsargājamu kultūrvēsturisku ansamblī.

Pils

Stāstījumu par likteņa varā atstāto Odzienes pili varētu sākt ar lirisku atkāpi no Emīlijas Prūsas romāna "Gaismu sauca, gaisma ausa", kurā viņa raksta par dzimto novadu un tās ļaudīm 19. gs. nogalē, kā arī piemin pili:

"Odzienes pils būvēta mauru stilā, bij viena no impozantākajām lauku celtnēm Vidzemē. To jaunībā bija cēlis vecais fon Brimmers un ieguldījis šinī meistardarbā lielu kapitālu. Valdonīga un mirdzoša, šī pils pievilka gājēja skatienu. Lepni tā pacēlās pār purvaino apkārtni un mežiem un plandīja karogu ar fon Brimmeru dzimtas vapeni. Tornis, ietverts dzelzs mežģinē, bij augsts, un to redzēja tāļa apkārtnē."⁹⁸ Rakstnieces minējumu par iespējamo Odzienes pils celtniecības laiku apstiprina gan vēstures avotos, gan periodikā atrodamās ziņas.

Kādu informāciju par muižas dzīvojamo namu glabā vēstures avoti? Visai ilgā laikposmā līdz pat pirmajam tā pieminējumam 1836. gadā ziņu par dzīvojamo ēku nav, lai gan arī agrāk muižas kompleksā vajadzēja būt kādai celtnei, kuru īpašnieki vai nomnieki izmantoja savas uzturēšanās laikā Odzienā. Mēs zinām vien to, ka 18. gs. sākumā laikposmā starp mēra epidēmiju un 1724. gadu visas ēkas uzceltas no jauna, bet 1744. gada revīzijas dokumentos tās jau raksturotas kā vecas un nolietotas (atskaitot jauncelto riju).⁹⁹

1836. gadā Odzienes muižas ēku inventāra sarakstā pirmo reizi minēta kungu dzīvojamā māja (*Wohngebäude*), kas ir daļēji no mūra un daļēji no koka būvēta celtne ar dakstiņu jumta segumu.¹⁰⁰ Ēka nav jauna, taču labi uzturēta. Tās celšanas laiks meklējams 18. gs. otrajā pusē vai pat nogalē, kad īpašums atradās fon Brimmeru dzimtas rokās. Muižas pirmais īpašnieks Engelbrehts Vilhelms diez vai paspēja nopietni pievērsties muižas saimniecības sakārtošanai un būvniecībai, jo jau 1747. gadā nomira. Vietalvas draudzes hronika vēsta, ka viņa atraitne B. K. fon Brimmere uz dzīvi Odzienā pārcēlusies ap 1761. gadu.¹⁰¹ Tas ļauj izteikt minējumu, ka laikā, kad risinājās vērienīgi remontdarbi Vietalvas baznīcā un tika celta Brimmeru dzimtas kapliča, tapusi arī kāda daļa no muižas kompleksa apbūves. 1836. gada inventārija sīkāka analīze apstiprina šo

pieņēmumu, jo tikai septiņas ēkas ir jaunas, tātad būvētas īsi pirms 1836. gada, piecas celtnes ir vecas, bet lielākā daļa tomēr labi uzturētas.

Zīmīga ir dažādu, ar celtniecības darbiem saistītu amata meistaru un zeļļu koncentrācija 18. gs. otrā pusē Vietalvas un Odzianas apkaimē, par ko liecina ieraksti Vietalvas luterāņu draudzes baznīcu grāmatās.

Nākamās rakstītās liecības sniedz 1866. gada inventāra saraksts, kurā kā pirmais minēts muižas dzīvojamais nams (*Herrenhaus*).¹⁰² Atšķirībā no 1836. gada, tā jau ir mūra ēka, tātad visai pamatoti varam izteikt pieņēmumu, ka runa ir par jauno Odzianas pili, kas tapusi laikposmā starp 1836. un 1866. gadu.

Visos apzinātajos avotos nav atrastas liecības par precīzu jaunā kungu nama celšanas laiku. Tādēļ atbildes meklējumi ir saistīti ar rūpīgu iegūtās informācijas analīzi, kas ļauj izteikt minējumus un šo būvperiodu iespējami konkrētizēt.

Lai gan arhitekts J. Zilgalvis apgalvo, ka 1849.–1853. gada zemes plānā attēlotā dzīvojamā ēka noteikti ir jaunā Odzianas pils, gribētos to apšaubīt.¹⁰³

Izstrādājot Odzianas muižas zemes sadalīšanas plānu, 1921. gadā ticis izmantots mērnika F. Grohovska 1849.–1853. gadā sastādītais plāns, kura oriģinālu arhīvā nav izdevies atrast.¹⁰⁴ Ir saglabājusies šī plāna kopija, kas tapusi ap 1904. gadu un sniedz informāciju par Odzianas muižas centra plānojumu un ēku izvietojumu 19. gs. vidū.¹⁰⁵ Muižas kadastrālais plāns kopā ar pārējiem fon Brimmeru arhīva dokumentiem 1905. gadā sadega, tāpēc Vidzemes bruņniecības revizors Karls Meklers (*Mekler*) 1914. gadā izgatavoja jaunu Odzianas muižas plānu, pamatojoties uz 1913. gadā veiktiem mērījumiem.¹⁰⁶

Atšķirībā no 1849.–1853. gada un 1921. gada plānos redzamās situācijas 1914. gadā precīzi un detalizēti attēlota jaunās (tajā laikā nodedzinātās — G. M.) pils konfigurācija, kā

arī tai piegulošā teritorija. Galvenās fasādes pusē attēlots parādes pagalma plānojums ar centrālo apaļo un citas konfigurācijas zālieniem un stādījumiem, kā arī piebraucamo ceļu tīklu. Būtiskas pārmaiņas skārušas dārza teritoriju. Kādreizējā, iespējams, barokālā dārza vietā 1914. gada plānā parādījušās 19. gs. raksturīga ainavu parka iezīmes. Agrākā centrālā ceļa vietā ēkas dārza fasādei piegulošajā daļā izveidots plašs laukums ar strūklaku centrā un dažādiem stādījumiem. Kādreizējais regulārais celiņu tīkls nav tik izteikts arī attālākajā parka teritorijā, kas pieslēdzas dīķiem. Pēc vēsturisko parku un dārzu pētnieces arhitektes Ilzes Janelis ieskata, 1914. gada plānā pils dārza fasādes tuvumā zālienā iezīmētie koki var būt gan gruntī stādīti koki, gan ziedoši krūmi, kā arī vasarā no siltumnīcām vai telpām iznesti telpaugi. Koncentriskie apļi aiz saglabātā šķērsceļa, iespējams, bijušas tā dēvētās paklājdobes vai salona tipa laukumīņi ar puķu stādījumiem centrā. Vēl tālāk koku stādījums gar dīķa malu plānā attēlots šķietami zems un kārtīgs, kas var apzīmēt gan koku rindas, gan noteiktā ritmā kārtotas krūmu grupas. Muižas parka pieminējums 1866. gada inventāra sarakstā norāda, ka līdz ar jaunās pils celtniecību tika pārveidota arī pils apkaime, atbilstoši modei kādreizējā barokālā dārza vietā iespēju robežās veidojot ainavu parku. Tādējādi K. Meklera 1914. gada plāns patiesībā mums sniedz liecību par situāciju Odzianas muižas centrā 19. gs. otrajā pusē pēc pils uzcelšanas.

Dzīvojamā nama izvietojums muižas centrā visos minētajos plānos nav mainījies. Parādes fasādes pusē celtnes pieslēdzas taisnstūrveida pagalmam, kura abās pusēs pilij perpendikulārajās malās viena otrai iepretī atrodas muižas klēts un izbraucamo zirgu stallis ar ratnīcu. Šis laukakmens mūra saimniecības ēkas ar klasicisma stila iezīmēm fasādēs atrodamas jau 1836. gada inventāra sarakstā un celtas neilgi pirms tā sastādīšanas. Tātad jau tajā laikā šo ēku novietojums bijis pakārtots kungu dzīvojamās mājas novietojumam.

Pretējā pusē esošā dārza sākotnējais regulārais plānojums vedina tā veidošanas laiku meklēt vienlaicīgi ar Odzienes muižas apbūves kompleksa sākotni 18. gs. otrajā pusē vai beigās.

Par labu minējumam, ka jaunā Odzienes pils būvēta vecā kungu nama vietā, runā arī fakts, ka 1866. gada inventāra sarakstā neatrodam nevienu celtni, kas pēc apraksta atbilstu 1836. gadā minētajai dzīvojamai ēkai. 1928. gadā Pieminekļu Valdes darbinieki pierakstījuši vietējo iedzīvotāju atmiņās saglabājušos faktu, ka pils celšanas laikā Brimmeri esot dzīvojuši pārvaldnieka jeb muižkunga mājā.¹⁰⁷ Arī tas liecina par labu viedoklim, ka pils uzcelta vecā kungu nama vietā.

Rodas jautājums, kādēļ agrārreformas laikā sastādītais muižas sadalīšanas plāns balstīts uz F. Grohovska 19. gs. vidus mērījumiem, neprecizējot kartogrāfiskajā materiālā jaunās pils konfigurāciju? Pēc arhitektes I. Janelis ieskata, jebkura muižas zemes plāna izgatavošanas mērķis un pamatzdevums vienmēr ir bijis fiksēt tā brīža lauksaimniecības un meža zemju lietošanas veidu, kā arī plānot turpmāko muižas zemju izmantošanu. Arī agrārreformas laikā plānu sastādīšanas nolūks bija Odzienes muižas zeme, tās platība un izmantošana, tādējādi ignorējot konkrētajā gadījumā mazsvarīgās lietas.

Latvijas muižu apbūves pētnieks H. Pīrangs Odzienes pili ierindojis Vidzemes pseidogotikas piļu vidū.¹⁰⁸

Neogotika 19. gs. vidū Latvijā bija kļuvusi ļoti populāra. Kā atzīmē mākslas vēsturnieks D. Bruģis, šajā laikā "angļu neogotika vācu arhitektu interpretācijā arvien brīvāk iejūtas Latvijas muižu ansambļos un vairs netika uzverta kā kāds tradicionālajā apbūvē neiederīgs svešķermenis".¹⁰⁹

Modē nākušais stils saistījies arī Rūdolfa fon Brimmera uzmanību, jo izmantots, ceļot jauno Odzienes kungu namu. Tas, ka pils būvēta viņa saimniekošanas laikā, pieminēts arī viņa nekrologā.¹¹⁰ Jaunas dzīvojamās ēkas celtniecības iecere acīmredzot sakņojās ne

vien vēlmē sekot laikmeta modei, bet arī nepieciešamībā nodrošināt kuplo ģimeni ar laikiem un piemērotiem dzīves apstākļiem.¹¹¹

Līdz šim nav izdevies apzināt konkrētas ar jaunās Odzienes pils celtniecību saistītās personas, lai gan kāds vērā ņemams pavediens tomēr ir. 1857. gada 20. jūlijā Odzienā notika muižas pārvaldnieka Eduarda Vizemana (*Wiesemann*) dēla Pētera Roberta kristības, kuru ceremonija risinājusies pārvaldnieka dzīvoklī. Viens no dzimušo reģistrā minētajiem bērna krusttēviem bija arhitekts Helds (*Held*).¹¹² Tā kā ierakstā nav norādīts personas vārds, varam vien izteikt minējumu, vai tas ir tas pats arhitekts J. Helds, kurš 19. gs. otrajā pusē piedalījies gan kungu māju (Susējā, iespējams arī Ērbergē) celtniecībā un pārbūvē, gan būvējis tiltu pār Susēju Ērbergē, kā arī bija nodarbināts Biržu (1847./48. g.), Seces (1862. g.) un Ilūkstes (1864./65. g.) baznīcu būvdarbos.¹¹³ J. Helda darbība Latvijā vēl nav pilnībā apzināta un izpētīta, tādēļ nevaram noraidīt iespēju, ka viņš saistīts arī ar jaunās Odzienes pils būvniecību. Pagaidām var vien izteikt hipotēzi, ka arhitekta Helda atrašanās 1857. gadā Odzienā nav nejauša.

1864. gada 13. septembrī Odzienes pili notika Rūdolfa un Marijas fon Brimmeru sudrabkāzu svinības, tādēļ varam izteikt minējumu, ka jaunās pils būve tajā laikā varēja būt daļēji vai pilnīgi pabeigta.¹¹⁴

J. Helda istenoto Susējas muižas kungu mājas gotizāciju D. Bruģis dēvē par pieticīgu un zināmā mērā provinciālu.¹¹⁵ Tas nav pretrunā ar Odzienes pils raksturojumu, kurā salīdzinājumā ar daudziem neogotikas stilā celtajiem kungu namiem Vidzemē un citur Latvijā nevar nepamanīt līdzīgas iezīmes. D. Bruģis raksta: "Pils garā, plakanā fasāde ar reti izvietotajām šauru logu ailām atstāja vientuļas aizsardzības būves iespaidu, kuru nespēja būtiski uzlabot arī pārlieku tievais, izstīdzējušais tornis ēkas kreisajā malā un šaurais centrālais rizalīts. Smagnēju un drūmu iespaidu atstāja lielais, gludais sienas

laukums virs otrā stāva logiem, kuru interesantāku nespēja padarīt arī zem dzegas izmūrētā dentikulu josla.”¹¹⁶

Tas nemazina Odzianas pils izteiksmību. Attēlos, kas tapuši vēl pirms pils nodedzināšanas, redzam visai apjomīgu celtni, kuras parādes fasādi izceļ masīvs rizalīts ar stūru torņiem. Rizalītu papildina lievenis un virs tā esošā terase, kas ir ļoti raksturīgs neogotikas piļu elements. Celtnes kreisajā pusē ir sešstāvu tornis, bet pretējā — labajā pusē — pieslēdzas zemākas piebūves. Augstajā tornī uzvilks karogs, kurā esot bijis attēlots dzimtas ģerbonis. Pils parādes fasādē virs terases greznojies apmetumā veidots fon Brimmeru dzimtas ģerbonis.¹¹⁷ Parādes pagalmā esošie zālieni un stādījumi no ceļa bijuši norobežoti ar betona stabiņos stiprinātām metāla ķēdēm.

Rūdolfā fon Brimmera lietotā zīmoga nospiedums sarkanā lakā ir saglabājies arhīvā uz vairākiem viņa parakstītiem dokumentiem. Dzimtas ģerboņa kolorētajā zīmējumā redzam zilu vairogu, kurā attēloti trīs zelta zvani.¹¹⁸ Virs vairoga atrodas tā dēvētā stipu ķivere ar zilu un zeltītu spārnu pāri un zelta zvanu starp tiem. Vairoga malas ietver dekoratīvs akanta lapu vijums, kas sākas ķiveres augšdaļā. Mākslas un arhitektūras vēsturnieks I. Lancmanis norāda, ka fon Brimmeru dzimtas ģerbonī attēloto zvanu nozīme tikai ļoti attāli varētu būt saistāma ar zvanišanas jēdzienu (no “brummen” — dūkt).¹¹⁹

Pret dārzu vērsta pils fasāde ir daudz intīmāka, un tās mērogi acij tīkamāki. Dārza pusē ēka ir vienstāva, fasādes centrā atrodas divstāvu rizalīts ar divslīpju jumtu un kāpienveida zelmini. Pie rizalīta piebūvēts erkens un plaša terase ar kāpnēm. Labajā pusē atrodas ziemas dārzs, bet kreisajā pusē citas zemākas piebūves. Kā abas fasādes stilistiski vienojošs elements ir izmantoti dzeguļi. Dārza pusē esošā rizalīta centrālā ass ir nobīdīta salīdzinājumā ar parādes fasādes rizalīta centru. Pilij ir dažādu formu logi — taisnstūra, smailloka, apaļi un t. s. ēzeļmuguras, kuru izvietojums pakārtots telpu funkcijām. Kā ro-

tājums pils fasādēs izmantota smalka dzegas arkatūra un citi elementi.

Kā retums jāmin kāds ar 1903. gadu datēts Odzianas pils dārza fasādes attēls. Tā ir kāda zīmējuma vai akvareļa fotoreprodukcija, kas pagaidām ir vienīgā celtnes dārza fasādes vizuālā lieciniece laikposmā pirms ēkas nodedzināšanas.¹²⁰ Attēlā redzam puķu, krūmu un koku stādījumus ap strūklaku pils priekšā, kas sasaucas ar 1914. gada plānā attēloto situāciju. Redzam arī kādu interesantu celtnes detaļu — vienslīpju jumtā divos līmeņos izvietoti mazi lodziņi, kas varēja kalpot gan ventilācijai, gan bēniņu izgaismošanai. Salīdzinot abas Odzianas pils fasādes, šķiet, ka celtnē apvienoti divi dažādi priekšstati par modē nākušā neogotikas stila pielietojumu, tik atšķirīgi šķiet mērogi un būvmasu kārtojums.

Nevar nepamanīt Odzianas pils lielo līdzību ar neogotikas stila celtnēm Eiropā. Viena no tādām ir Mēklenburgā esošā Kitendorfas (*Kittendorf*) pils.¹²¹ Līdzība saskatāma arī ar turpat esošo Vardovu (*Wardow*) u.c. Tjūdorū stilā celtā Kitendorfa būvēta ap 1860. gadu, un tās risinājumā pielietotie arhitektoniskie un dekoratīvie elementi sasaucas ar Odzianas pils parādes fasādi. Analogijas rosina pārdomas par Latvijas neogotikas piļu celtniecībā izmantotajiem paraugprojektiem, kuru vairāk vai mazāk veiksmīga realizācija konkrētā gadījumā bijusi atkarīga gan no projekta realizētāja — arhitekta, gan muižas īpašnieka priekšstatiem un vēlmēm. Odzianas gadījumā īpatnības būvmasu kārtojumā un celtnes proporcijās, kas liedz to ierindot pašu veiksmīgāko neogotikas paraugu virknē Latvijā, varētu liecināt arī par projekta īstenotāja — arhitekta — profesionālo prasmi un apstiprināt pieņēmumu, ka šeit darbojies kāds vietējais meistars.

Mierīgo dzīves plūdumu pārtrauca 1905. gada revolūcija un tās atbalss Odzianas, Vietalvas un Sausnējas pusē, kad tika nodedzinātas šo muižu dzīvojamās ēkas. Odzianas pili nodedzināja 1905. gada 28. novembrī.¹²² Pratināšanas protokoli liecina, ka dedzinātāji

ieradušies no Sausnējas muižas. Dokumenti par to dienu notikumiem Odzienā vēsta, ka muižas īpašnieki jau 20. novembrī esot aizbraukuši uz Rīgu.¹²³ Kad bruņotie nemiernieki iegājuši pilī, Brimmeru kalpotājiem ļauts iznest savas mantas, tad izsisti dzīvojamās mājas logu stikli, meklējot naudu un ieročus, atlauzti skapji un seifs, un pēc tam pils aizdedzināta.

Ir saglabājies 1906. gada 8. martā sastādītais nodedzinātās pils apskates protokols.¹²⁴ Izpildot Cēsu apriņķa 2. iecirkņa policijas priekšnieka 1906. gada 1. marta rīkojumu, apsekošanu veicis Odzienas pagasta policijas kārtībnieks P. Kalniņš. Kā liecinieki apskatē piedalījušies Sausnējas pagasta zemnieks Brenčis Puriņš un Odzienas muižā mītošais Iršu kolonijas iedzīvotājs Ludviks Heisels. Krievu valodā sastādītais protokols liecina, ka mūra celtnē ar skārda jumtu nodegusi, taču kreisajā pusē esošais apaļais divstāvu tornis un trīs oranžērijas logi palikuši uguns neskaroti. Pils pagrabtelpās sadeguši trīs logi un desmit durvis, bet pārējie logi un durvis bijuši veseli, tikai izsisti visi stikli. Diemžēl jāatzīst, ka dokumenta tekstā trūkst nepieciešamo pieturzīmju un tas sastādīts neprofesionāli, līdz ar to informācija ir grūti uztverama. Pils neesot bijusi apdrošināta, un tās īpašnieks M. fon Brimmers tobrīd nav atradies Odzienā, tāpēc neesot zināma precīza zaudējumu summa. Muižas pārvaldnieka izteikumi liecinot, ka tā varētu sasniegt 160 000 rubļu. Šajā dokumentā minēts arī apmēram desmit asu attālumā no apaļā torņa esošais vecais kungu nams, kura novietne plānā apmēram sakrīt ar pārvaldnieka dzīvojamo namu. Kādēļ šī celtnē tiek šādi dēvēta, nav zināms. Ir liecības, ka pārvaldnieka mājā Brimmeri dzīvojuši jaunās pils celtniecības laikā. Iespējams, ka šī ēka 18. gs. otrajā pusē sākotnēji kalpojusi kā pirmais muižas īpašnieku dzīvojamais nams.

Abi nodedzinātās Odzienas pils attēli liecina, ka pils pilnībā izdegusi, taču tās mūra ārsienas un augstais tornis nav sabrukuši.¹²⁵

Arī pils tālākais liktenis nav veiksmīgs.

Pirms Pirmā pasaules kara M. fon Brimmera mantinieki ķērās pie nodedzinātās ēkas atjaunošanas. Līdzekļu trūkuma un lielā apjoma dēļ darbi ieilga, tomēr līdz 1916. gadam pils bijusi gandrīz pilnīgi atjaunota. Jauni postījumi tika nodarīti lielinieku laikā — izdemolētas iekštelpas, sadedzinātas durvis un logu rāmji.¹²⁶ Ir ziņas, ka 1919. gadā Odzienas pilij trāpījusi aviācijas bumba. Kad 1928. gadā pili apsekoja Pieminekļu valdes darbinieki, viņi konstatēja, ka pils — apmesta ķieģeļu mūra celtnē — ir ļoti sliktā tehniskā stāvoklī, krāsotais skārda jumts caurs, sijās sapuvušas, nav logu un durvju. Pils velvētajos pagrabos tiek turēti lopī.

Valsts īpašumā esošo Odzienas pili bija iecerējuši apsaimniekot vairāki pretendenti, tomēr amatpersonas ar lēmuma pieņemšanu kavējās. Par celtni neviens nerūpējās, un tā pamazām gāja bojā.

Odzienas pili savā īpašumā vēlējās iegūt arī II Odzienas piensaimniecības sabiedrība, kas bija neapmierināta ar jautājuma risinājuma vilcināšanu. 1926. gada 3. oktobrī II Odzienas piensaimnieku sabiedrības biedru kopsapulce apstiprināja, ka sākotnējais nodoms par pils, klēts un nepieciešamās pagalma platības iegūšanu piensaimnieku īpašumā paliek spēkā.¹²⁷

Saistībā ar vēlmi Odzienas pili ierīkot kopsienotavu ar kupola griestiem un piena apstrādes iekārtu, kas ļautu dienā apstrādāt līdz 15 000 litru piena, 1929. gada 4. decembrī viņi vērsās Latvijas Piensaimnieku centrālajā savienībā, lai pasūtītu pils pārbūves projektu. Pilī bija paredzēts iekārtot kantori ar divām telpām, dzīvokļus kopsienotavas personālam, agronomam un veterinārārstam, zāli un garderobi 500 personām, bibliotēku, kooperatīva veikalu un dzīvokļus tā personālam, kā arī citas nepieciešamās telpas.¹²⁸ Iecere prasīja ievērojamus līdzekļus, tāpēc piensaimnieki nolēma sākotnēji aprobežoties tikai ar sienotavas darbinieku dzīvokļu un zāles izbūvi, ko varētu veikt ar saviem rezerves līdzekļiem. Bija arī nodoms daļu līdzekļu kā aizdevumu

saņemt no Valsts Zemes bankas, jo piensaimniecības darbība bija stabila. Pret pārbūvi neiebilda arī Pieminekļu valde.¹²⁹ Tomēr situācija II Odzianas piensaimnieku sabiedrībai neveidojās labvēlīga. Latvijas Piensaimnieku centrālās savienības Tehniskās nodaļas 1930. gadā atsūtītie projekti pasūtītāju neapmierināja — piena pieņemšanas telpas un piebūve tvaika katlam pēc viņu ieskata bija ieprojektētas tajā pils daļā, kur tās funkcionāli grūti izmantot, tādēļ piensaimnieki lūdza projekta tālāku izstrādi pārtraukt. Tomēr galvenais atteikuma iemesls, šķiet, bija līdzekļu trūkums. Iekšlietu ministrijas Būvniecības departamenta apstiprinātais projekts II Odzianas piensaimnieku sabiedrības pienotavas izbūvei Odzianas muižas pilī ir saglabājies arhīvā. To 1930. gadā izstrādāja Centrālās savienības “Konzums” Tehniskā nodaļa un atbildību par projekta pareizību un būvdarbu vadīšanu uzņēmās būvinženieris A. Dreimanis.

Ilgus gadus novārtā atstātā ēka bija stipri cietusi. Daudzi arhitektoniski dekoratīvie elementi pils fasādēs bija bojāti. Atjaunošanai līdzekļu trūka, bet to nojaukšanu neatļāva Pieminekļu valde, kuras pārziņā Odzianas pils atradās.¹³⁰ Laika gaitā piensaimnieku sabiedrība pils uzturēšanā tomēr bija ieguldījusi 24 000 latu — ēkai uzlikts jauns jumts, atjaunotas desmit istabas, iekārtota zāle. Pieminekļu valdes noteikums nemainīt pils ārējo izskatu darbus sadārdzināja. Pils rietumu galā paredzētās pienotavas būve vien varēja izmaksāt 30 000 latu, bet pārējās pils daļas izbūve un atjaunošana — ap 20 000 latu, tādēļ šie darbi netika sākti. Valsts Zemes banka, kā līdzekļu piešķirēja, lūdza Pieminekļu valdi pili svītrot no aizsargājamo pieminekļu saraksta un atļaut neierobežotu tās pārbūvi.

1936. gada nogalē II Odzianas piensaimnieku sabiedrības valdes priekšsēdētājs A. Rozītis vērsās pie Pieminekļu valdes ar lūgumu piešķirt 10 000 latu pils uzturēšanai,¹³¹ jo vēsturiskā ēka esot “laika zobu sagrauzta sevišķi no ārpuses, stipri cietis sešus stāvus augstais tornis, durvju kolonnas, logu

izrotājumi un ārpuses apmetums; piensaimnieku sabiedrības vajadzībām minētie bijušie muižnieku greznumi nevajadzīgi un prasa lielus izdevumus kārtībā uzturēšanai un salabošanai, kamdēļ būtu nojaukami, jeb ļaujami dabīgai sagrūšanai, jo piensaimnieku sabiedrībai nav līdzekļu priekš pils greznumu atjaunošanas”.¹³² Pieminekļu valde 1937. gada 13. februārī atbildēja, ka uz piensaimnieku rēķina veiks Odzianas pils uzmērošanu un fotofiksāciju. Pēc tam Pieminekļu valde pret pils pārbūvi un pārveidošanu neiebilda un 1937. gadā svītvoja celtni no pieminekļu saraksta.¹³³

1938. gada 25. jūnijā Madonas apriņķa lauku pašvaldību vecākais E. Licis akceptēja un nosūtīja Madonas apriņķa būvinspektoram koppienotavas būvprojektu ar noteikumu, ka pēc iespējas jāsaudzē vērtīgās un skaistās pils fasādes un jānorobežo izbūvējamās ēkas daļa no pārējām telpām.¹³⁴ Atbildību par projekta pareizību un būvdarbu vadību uzņēmās inženieris A. Kvests. Tika izstrādāts arī nostādīšanas baseina projekts. Garā un laikietilpīgā 1940. gada rudens sarakste liecina, ka iecerētā pienotavas būve saskaņā ar apstiprinātajiem projektiem pilī nekad netika realizēta. Pienotavas telpu būve saskaņā ar Madonas apriņķa būvinspektora apstiprinātu projektu notika piensaimniecības vecajās telpās.¹³⁵

Arī pēc Otrā pasaules kara liktenis Odzianas pilij nav bijis labvēlīgs. Apjomīgās celtnes remontam un uzturēšanai nepieciešamie lielie naudas līdzekļi liedza atrast tai piemērotu īpašnieku un apsaimniekošanas veidu. Visi pieminekļu aizsardzības speciālistu aicinājumi un pūliņi pievērst uzmanību celtnes bēdīgam stāvoklim nav nesuši augļus. Nedaudzās pils sakopšanas talkas tikai īslaicīgi aizkavēja kultūrvēsturiskā pieminekļa bojāeju.

Secinājumi

Lai gan pētniecības gaitā nav izdevies rast atbildes uz visiem jautājumiem, apzinātā informācija ļauj izteikt apsvērumus par Odzianas muižas apbūves kompleksa vēsturi.

Odzienas muiža ir dibināta ļoti sen, tās pirmsākumi meklējami vismaz 15. gs. Ilgajā savas pastāvēšanas laikā atbilstoši politiskajiem un sociālekonomiskajiem notikumiem, kā arī subjektīviem apstākļiem tā pārdzīvojusi gan uzplaukuma, gan panīkuma periodus.

Lai gan atsevišķi muižas saimniecības kompleksa objekti (dzirnavas, krogi u. c.) pieminēti 17. gs. vidus un otrās puses avotos, pirmās skopās ziņas par muižas centra apbūvi sastopamas 18. gs. pirmajā pusē. Tās liecina, ka visas Odzienas muižas ēkas laikposmā pēc lielā mēra (aptuveni pēc 1711. gada — *G. M.*) līdz 1724. gadam uzceltas no jauna. Savukārt 1744. gada arklu revīzijas laikā tās jau ir nolietotas un atrodas bēdīgā tehniskā stāvoklī (izņemot jauniecēlto riju — *G. M.*).

18. gs. vidū, kad Odziena nonāca fon Brimmeru dzimtas īpašumā, sākās jauns periods muižas vēsturē. Saimniecība uzplauka, tas saistījās arī ar apbūves kompleksa attīstību.

Kartogrāfiskā materiāla un rakstīto avotu analīze liecina, ka Brimmeru laika muižas centra apbūves sākums meklējams 18. gs. otrajā pusē. Ap 1761. gadu apbūve vismaz daļēji bijusi piemērota ne tikai saimniecisko funkciju veikšanai, bet arī dzīvošanai. Būvniecības process turpinājies arī 18. gs. nogalē un 19. gs. pirmajos gadu desmitos, jo laikposmā līdz 1836. gadam tika uzceltas vairākas jaunas mūra saimniecības ēkas ar klasicisma stila iezīmēm fasādēs. 1836. gada inventāra sarakstā kā pirmais ir minēts kungu dzīvojamais nams — daļēji no mūra un daļēji no koka būvēta ēka.

1866. gada inventāra saraksts liecina par Odzienas muižas tālāku ekonomisko attīstību, kas izpaudās arī apbūves kompleksa paplašināšanās un atjaunošanās. Līdztekus saimniecības ēku būvei laikposmā starp 1836. un 1866. gadu uzcelta arī jauna kungu māja — neogotikas stilā būvēta Odzienas pils. Izvērtējot pētniecības gaitā iegūtos datus, šo būvniecības laiku iespējams nedaudz

precizēt, meklējot laikposmā starp 1853. un 1866. gadu vai pat 1864. gadu.

Dokumentāro materiālu kompleksa analīze ļauj izteikt viedokli, ka Odzienas pils celta aptuveni 18. gs. beigās vai nedaudz agrāk būvēta kungu nama vietā. Vecā celtnē tikuši nojaukta vai ļoti veiksmīgi iekļauta jaunās pils apjomā. Zināmā mērā tas izskaidro lielo atšķirību un pat savstarpēju neatbilstību jaunās dzīvojamās ēkas parādes un dārza fasāžu apjomos un arhitektoniski stilistiskajā risinājumā. Vienlaicīgi ar pils celtniecību pārveidots arī vecais barokālais dārzs un izveidots Odzienas muižas parks. Līdz 1866. gadam tajā uzbūvēta modē nākusī “Šveices” māja un, iespējams, atradušās arī kādas mazās dārza arhitektūras formas (paviljons, lapene u. c.).

Apzinātajos arhīva dokumentos nav atrastas konkrētas liecības par Odzienas pils projekta autoru, tomēr ir iespējams izteikt minējumus. Apjomīgās un izteiksmīgās Odzienas pils arhitektoniski stilistiskā risinājuma līdzība ar neogotikas stilā būvētajām muižu dzīvojamām ēkām Eiropā liecina par paraugprojektu izmantošanu konkrēta objekta projekta izstrādāšanā. Zināma neveiklība Odzienas pils proporcijās, būvmasu kārtojumā un fasāžu dekoratīvi stilistiskajā risinājumā šo pili atšķir no spožākajiem neogotikas stila paraugiem Latvijas muižu dzīvojamo namu arhitektūrā. Tas savukārt varētu liecināt par kāda vietējā arhitekta vai būvmeistara darbību Odzienā.

Vietalvas evaņģēliski luteriskās draudzes dzimušo reģistri liecina, ka 1857. gada pavasarī Odzienas muižas pārvaldnieka dēla kristībās, kuru ceremonija notika viņa dzīvoklī, kā viens no kūmām piedalījies arhitekts Helds. Pagaidām neatbildēts paliek jautājums, vai viņa uzturēšanās Odzienas muižā saistīta arī ar fon Brimmeru jaunās dzīvojamās mājas būvi. Pazīstamā arhitekta J. Helda darbība 19. gs. vidū un otrajā pusē līdz šim samērā maz pētīta, taču ir zināma viņa dalība vairāku objektu — baznīcu, kungu māju un citu objektu celtniecībā un pārbūvē. Fon Brimmeru jaunā dzīvojamā nama tapšanas laiks

meklējams laikposmā starp 1853. un 1866. gadu, tāpēc arhitekta Helda uzturēšanās muižā varētu būt saistīta ar Odzianas pils ieceres realizāciju.

Liktenis Odzianas pilij nav bijis labvēlīgs. 1905. gada revolūcijas laikā tā tika nodedzināta, pēc tam postījumus nodarīja arī Pirmais pasaules karš. Apjomīgā objekta atjaunošana prasīja lielus kapitālieguldījumus, kas tās īpašniekiem nebija pa spēkam. Lai gan M. fon Brimmera mantiniekiem daļēji izdevās celtni atjaunot, iesākto pārtrauca 20. gs. 20. gadu agrārreforma, kuras laikā Odzianas muiža tika dzimtai atsavināta.

Pils ieguvēja — II Odzianas piensaimnieku sabiedrība nespēja īstenot savas ieceres un rast pietiekami daudz līdzekļu īpašuma uzturēšanai. Arī pēckara periodā netika atrisināts Odzianas pils izmantošanas un uzturēšanas jautājums, kas faktiski noteica celtnes tālāko bēdīgo likteni.

Lai arī Odzianas pils nepiederēja pie Latvijas spožākajiem neogotikas stila muižu arhitektūras paraugiem, vismaz pēc Otrā pasaules kara tā bija pelnījusi lielāku valsts un pieminekļu aizsardzības iestāžu ievēribu un dalību, lai apturētu pils pakāpenisko bojāeju.

Avoti un piezīmes

- ¹ *Latvijas PSR arheoloģija*. Rīga: Zinātne, 1974. 336.lp.
- ² E. Šmita kolekcija, inv. Nr. VN 12441/22IV, Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Vēstures nodaļa.
- ³ *Madonas aprīņķis. Dzīve un darbs*. 1937. 72. lp.
- ⁴ Pāvilāns V. *Satiksmes ceļi Latvijā XIII–XVII gs.* Rīga, 1971. IV, V, VI attēls.
- ⁵ *Livländische Güterurkunden (aus der Jahren 1207 bis 1500)*. Hrsg. v. Hermann von Bruiningk und Nikolaus Busch (turpmāk — *Livländische Güterurkunden...*). Bd. I. Riga, 1908. Nr. 78.
- ⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk —

- LVVA), 214. f., 5. apr., 215. l., 1., 2. lp.
- ⁷ LVVA, 214. f., 4. apr., 17. l., 34. lp.
- ⁸ *Livländische Güterurkunden...* Bd. I. Nr. 367.
- ⁹ Turpat, Nr. 383., 397.
- ¹⁰ Turpat, Nr. 493.
- ¹¹ 17. gs. vidus dokumenti liecina, ka šī nelielā muižiņa atradusies netālu no Odzianas muižas centra pie viena no Stārņa ezeriem.
- ¹² LVVA, 214. f., 5. apr., 215. l., 1., 2. lp.
- ¹³ Turpat, 4060. f., 2. apr., 221. l., 1., 2. lp.
- ¹⁴ *Livländische Güterurkunden...* Bd. II. Riga, 1923. Nr. Nr. 656, 991, 1007, 1022, 1058, 1059, 1148, 1164, 1183.
- ¹⁵ *Est- und Livländische Brieflade*. Erster Theil. Reval, 1856. Nr. 1328.
- ¹⁶ Turpat, Zweiter Theil. Reval, 1857. Nr. 109; Hagemester H. v. *Materialien zu einer Geschichte der Landgüter Livlands* (turpmāk — *Materialien...*). Erster Theil. Riga, 1836. S. 217.–219; Stryk L. v. *Beiträge zur Geschichte der Ritter-Güter Livlands*. Zweiter Theil. Dresden, 1885. S. 255.
- ¹⁷ LVVA, 214. f., 4. apr., 17. l., 36., 37. lp.
- ¹⁸ Turpat; 7349. f., 1. apr., 222. l., 61. lp.; 4038. f., 2. apr., 1181. l., 169., 170. lp.
- ¹⁹ LVVA, 109. f., 2. apr.; Vidzemes galma tiesas kancelejā 19. gs. sastādītā apraksta lietu nosaukumi sniedz īsu komentāru par skatītās tieslietas saturu. Tas ļauj iegūt informāciju arī par tām lietām, kuru dokumenti nav saglabājušies.
- ²⁰ LVVA, 363. l.
- ²¹ LVVA, 1131. l.
- ²² LVVA, 1989. l., 4.–5.lp.
- ²³ LVVA, 7348. f., 1. apr., 14. l., 850.–852. lp.
- ²⁴ LVVA, 109. f., 2. apr., 1989. l., 4.–5. lp.
- ²⁵ LVVA, 7348. f., 1. apr., 17. l., 634.lp.
- ²⁶ Hagemester H. v. *Materialien...* Erster Theil. Riga, 1836. S. 219.
- ²⁷ LVVA, 235. f., 3. apr., 253. l., 6. lp.

- 28 Turpat, 7348. f., 1. apr., 28. l., 815. lp.; 214. f., 4. apr., 17. l., 360. lp.
- 29 Turpat, 7402. f., 3. apr., 324. l., 1. lp.; 4038. f., 2. apr., 1184. l., 87. lp.; Hagemeister H. v. *Materialien...* Erster Theil. Riga, 1836. S. 219.
- 30 LVVA, 7402. f., 3. apr., 360. l., 4. lp.; 157. f., 3. apr., 27. l., 15. lp.; *Chronik des Geschlechtes derer "von Brümmer"*. Zusammengestellt von Brümmer-Rutzky im Jahre 1907 (turpmāk — *Chronik...*). S. 110.
- 31 LVVA, 7402. f., 3. apr., 69. l., 12. lp.; 4011. f., 1. apr., 5818. l., 19. lp.
- 32 Turpat, 157. f., 3. apr., 27. l., 15. lp.
- 33 *Chronik...* S. 122.
- 34 Turpat, S. 122., 139.
- 35 LVVA, 235. f., 3. apr., 255. l.
- 36 *Chronik...* S. 122.
- 37 LVVA, 214. f., 4. apr., 17. l., 259., 360. lp.; 4011. f., 1. apr., 646. l., 2. lp.; 4024. f., 1. apr., 15. l., 186., 187. lp.
- 38 *Chronik...* S. 169.; Stryk L. v. *Beiträge zur Geschichte der Ritter-Güter Livlands*. Zweiter Theil. Dresden, 1885. S. 255.
- 39 LVVA, 235. f., 4. apr., 1208. l.; *Chronik...* S. 169.
- 40 Turpat.
- 41 LVVA, 2056. f., 1. apr., 20021. l., b. p.; 235. f., 4. apr., 1204. l., Nr. 1.
- 42 *Chronik...* S. 198.
- 43 LVVA, 163. f., 1. apr., 336. l., 3.–5., 8., 15. lp.
- 44 Turpat, 2056. f., 1. apr., 20021. l., b.p.
- 45 1 pūrvieta = 0,37161 ha.
- 46 LVVA, 1679. f., 172. apr., 1301. l., 1.–3. lp.
- 47 Turpat, 2056. f., 1. apr., 20021. l., 6. lp.
- 48 Turpat, 1679. f., 172. apr., 1301. l., 21. lp.
- 49 Turpat, 2056. f., 1. apr., 6725. l., 8. lp.; 1679. f., 172. apr., 1301. l., 24. lp.
- 50 Turpat, 3772. f., 2. apr., 55. l., 2., 18., 20., 22. lp.
- 51 Turpat.
- 52 Turpat, 2056. f., 1. apr., 6725. l., 5.–7. lp.
- 53 Turpat, 1308. f., 4. apr., 714. l., 264. lp.
- 54 Turpat, 1679. f., 172. apr., 1301. l., 17. lp.
- 55 Turpat, 37., 38., 48., 49. lp.
- 56 *Livländische Güterurkunden*. Bd. I. Riga, 1908. Nr. Nr. 367, 383, 397, 493.
- 57 *Est- und Livländische Brieflade*. Erster Theil. Reval, 1856. Nr. 1328.
- 58 LVVA, 109. f., 2. apr., 363. l., 1.–10. lp.
- 59 Turpat.
- 60 Turpat, 11. lp.
- 61 Turpat, 7348. f., 1. apr., 14. l., 850.–852. lp.
- 62 Turpat, 6999. f., 1. apr., 464. l., 71. lp.
- 63 Turpat, 465. l., 109. lp.
- 64 Turpat, 109. f., 2. apr., 1989. l., 2. lp.
- 65 Turpat, 7349. f., 1. apr., 244. l., 214., 215., 267., 278. lp.
- 66 Turpat, 7404. f., 1. apr., 1666. l., 1665. l.
- 67 Turpat, 7348. f., 1. apr., 17. l., 634. lp.
- 68 Turpat, 28. l., 815.–816. lp.
- 69 Turpat, 235. f., 3. apr., 253. l., 3.–10. lp.
- 70 Turpat, 235. f., 3. apr., 253. l., b. p.
- 71 Turpat.
- 72 Turpat.
- 73 Turpat, 199. f., 1. apr., 313. l., 273. lp.
- 74 Turpat, 235. f., 3. apr., 253. l., b. p.
- 75 Turpat, 199. f., 1. apr., 313. l.; 235. f., 3. apr., 253., 255. l.
- 76 Turpat, 235. f., 3. apr., 255. l., 86., 91. lp.
- 77 Turpat, 199. f., 1. apr., 313. l.
- 78 Turpat, 6810. f., 1. apr., 24. l., 59., 60. lp.
- 79 Turpat, 16. l., 297., 298., 300. lp.; 6828. f., 2. apr., 35. l.
- 80 Turpat, 4038. f., 2. apr., 1281. l., 37. lp.
- 81 Turpat, 218. f., 1. apr., 825. l.
- 82 Turpat, 72.–77. lp.
- 83 Turpat, 62.–64. lp.
- 84 Inventāra sarakstā pievienota piezīme, ka ēkas celtniecība vēl nav pabeigta.
- 85 LVVA, 218. f., 1. apr., 825. l., 62.–64. lp.
- 86 Turpat, 176., 177. lp.

- ⁸⁷ Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra (turpmāk — VKPAI PDC) arhīva materiāli par Odzienes muižu.
- ⁸⁸ LVVA, 218. f., 3. apr., 372. l., 20., 22. lp.
- ⁸⁹ Turpat, 19. lp.
- ⁹⁰ Turpat, 68. lp.
- ⁹¹ VKPAI PDC arhīva materiāli par Odzienes muižu.
- ⁹² LVVA, 218. f., 3. apr., 372. l., 72. lp.
- ⁹³ Turpat, 1679. f., 172. apr., 1301. l., 5., 6. lp.; dokumenta pilns teksts pievienots pielikumā.
- ⁹⁴ Turpat.
- ⁹⁵ Turpat, 14., 15. lp.; numerācijas kārtība atbilst plānā norādītajiem numuriem.
- ⁹⁶ *Malerische Ansichten aus Livland, Estland und Kurland*. Hrsg. v. Dr. Ernst Seraphim. Rīga–Moskau, 1901. S. 50.
- ⁹⁷ Dokumenta kopija pievienota darba pielikumā.
- ⁹⁸ Prūsa E. *Gaismu sauca, gaisma ausa*. Rīga: Atēna, 2000. 221. lp.
- ⁹⁹ LVVA, 7438. f., 1. apr., 28. l., 815., 816. lp.
- ¹⁰⁰ Turpat, 218. f., 1. apr., 825. l., 62. lp.
- ¹⁰¹ Turpat, 235. f., 3. apr., 253. l., 8. lp.
- ¹⁰² Turpat, 218. f., 1. apr., 825. l., 176. lp.
- ¹⁰³ Zilgalvis J. *Daugavas muižas 18. gs.–20. gs. sākums. Otrais papildinātais izdevums*. Rīga: Izglītība, 2002. 55. lp.
- ¹⁰⁴ LVVA, 1679. f., 172. apr., 1301. l., plāns nr.1.
- ¹⁰⁵ Turpat, 1679. f., 194. apr., 386. l.
- ¹⁰⁶ Turpat, 190. apr., 99. l.
- ¹⁰⁷ VKPAI PDC arhīva materiāli par Odzienes muižu.
- ¹⁰⁸ Pirang H. *Das Baltische Herrenhaus*. Bd. III. Rīga, 1930. S. 32.
- ¹⁰⁹ Bruģis D. *Historisma pilis Latvijā*. Rīga: Sorosa fonds–Latvija, 1996. 33. lp.
- ¹¹⁰ *Latviešu Avīzes*. 1881. Nr. 1. 5., 6. lp.
- ¹¹¹ Laikposmā no 1840. līdz 1851. gadam piedzima septiņi bērni, no kuriem 1840. gadā dzimusi vecākā meita nomira 1842. gadā.
- ¹¹² LVVA, 235. f., 4. apr., 1212. l., Nr. 4.
- ¹¹³ Bruģis D. *Historisma pilis Latvijā*. Rīga: Sorosa fonds–Latvija, 1996. 57., 94. lp.; Campe P. *Lexicon liv- un kurlandischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugealter von 1400–1850*. Bd.I. Stockholm, 1951. S. 436, Nr. 2595.
- ¹¹⁴ LVVA, 4011.f., 1.apr., 646.l., 33., 34.lp.
- ¹¹⁵ Bruģis D. *Historisma pilis Latvijā*. Rīga: Sorosa fonds–Latvija, 1996. 57. lp.
- ¹¹⁶ Turpat, 34. lp.
- ¹¹⁷ *Malerische Ansichten aus Livland, Estland und Kurland*. Hrsg. v. Dr. Ernst Seraphim. Rīga–Moskau, 1901. S. 50.
- ¹¹⁸ LVVA, 214.f., 4.apr., 17.l., 357.lp.
- ¹¹⁹ Lancmanis I. *Heraldika*. Rīga: Neputns. 2007. 147. lp.
- ¹²⁰ E. Šmita kolekcija, inv. Nr. VN 12441/22 IV, Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Vēstures nodaļa.
- ¹²¹ Adamiak J. *Schlösser und Gärten in Mecklenburg*. Leipzig: WEB E. A. Seemann Verlag. 1977. Nr. 180, 183. S. 264., 289., 290.
- ¹²² LVVA, 117. f., 1. apr., 913. l., 143. lp.
- ¹²³ Turpat, 68., 69., 71., 91., 143. lp.
- ¹²⁴ Turpat, l. b lp.
- ¹²⁵ *Livlands Zerstörte Schlösser, 1905.–1906*. II Teil: *Rigaer und Wendenscher Kreis*. Rīga, 1906. S. 25; 1905. gada revolūcija. *Skatu un ainu krājums*. Maskava: Prometejs, 1926. 18. lp.
- ¹²⁶ VKPAI PDC arhīva materiāli par Odzienes muižu.
- ¹²⁷ Turpat, 3772. f., 2. apr., 39. l., 5., 6. lp.
- ¹²⁸ Turpat, 3001. f., 2. apr., 85. l., 1.–3. lp.
- ¹²⁹ Turpat, 6343. f., 8. apr., 126.l., 1., 3., 4.lp.
- ¹³⁰ Turpat, 1630. f., 1. apr., 102.l., 444.lp.
- ¹³¹ Turpat, 100. l., 63. lp.
- ¹³² Turpat.
- ¹³³ Uzmērojumi un fotouzņēmumi glabājas VKPAI PDC arhīvā.
- ¹³⁴ LVVA, 3001.f., 5. apr., 287. l., 21., 32., 33., 36., 37., 62., 63. lp.
- ¹³⁵ Turpat, 78. lp.

ODZIENA ESTATE IN ARCHIVAL DOCUMENTS AND IN LITERATURE

Gunta Minde

Summary

Key words: *most ancient sources about Odziena, estate owners, building complex, castle, building masters, devastations of 1905 and the First World War, consequences of the agrarian reform of the 1920s*

Studies of the history of Odziena Estate were motivated by planned restoration of the castle. The aim of the study was to summarize the information found in historical sources and literature about the history of this estate complex, since no broader investigations have been made up to now.

Since Odziena, during the long time of its existence, was mostly a private property, there are scarce documentary evidences about the building complex. Odziena Estate was first mentioned in written sources already in the middle of the 15th century as part of the Riga Archbishopric properties. Until 1625, the estate was owned by the Ērgļi branch of the powerful Tiesenhausen family, but then the Swedish king Gustav Adolf assigned it, together with Vietalva, Sausnēja and Kalsnava, to J.R.Streiff fon Lauenstein. In 1746, Odziena was bought by for Brimmer family and was owned by them until the agrarian reform of the 1920s when the state of Latvia expropriated the estate.

There are several stages in the building history of the estate complex. Data about the most ancient period are extremely scarce. Visual evidences include maps of Odziena Estate drawn by Swedish cartographers, which allow defining the location of the estate, network of roads, land area and quality. Some documents provide scarce data about the economic state of the estate and about buildings. After the Northern War, in 1724, all Odziena Estate buildings were build anew, most probably from wood, since in 1744 they were already worn out.

A new period in Odziena Estate history started in 1756 when the Brimmer family became the owners. In the 1860s, the new estate complex was formed, with the landlord dwelling-house and a wide network of household buildings. During that time, financial means were invested also for repair works of Vietalva Lutheran Church and a family vault was built near this church for Brimmer family. At that time, the estate, alongside with being a source of profit, gradually took over also representative functions.

The first inventory list was made in 1836 comprising 21 buildings. The next one was in 1866 and it testifies to the development and modernisation of Odziena Estate complex. A new castle was built in 1853–1866. An entry in the population register of Vietalva parish shows that in the summer of 1857 architect Helds was present in Odziena Estate. Supposedly, this person is the known architect J. Helds who in the second part of the 19th century was engaged in the construction of churches, bridges and estate dwelling-houses in Suseja, Birži, Ilūkste and Ērberģe. According to evaluation of the opinion of art historian D. Bruģis, Helds' "handwriting" was characterized by certain provincialism.

Gradual decline of estate economy started with 1905 revolution during which time the castle was burnt down, and new and irreversible devastations were brought also by the First World War. The existence of Odziena Estate as a united complex came to an end in the 1920s when the Latvian state, during the agrarian reform, expropriated it from the Brimmer family and divided. After the Second World War, the efforts of institutions for monument protection to save the building failed, they only delayed the complete destruction of this cultural historical monument.